

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Právnická fakulta

Katedra teorie práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

*Teoretickoprávní aspekty zakotvení institutu soužití osob stejného
pohlaví v právním řádu České republiky*

Diplomant: **Vanda Vaculíková**

Vedoucí diplomové práce: **Prof. JUDr. Aleš Gerloch, CSc.**

Plzeň, 2003

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma *Teoretickoprávní aspekty zakotvení institutu soužití osob stejného pohlaví v právním řádu České republiky* zpracovala samostatně pouze s využitím pramenů v práci uvedených.

V Praze, dne 25. 3. 2003

.....
Vanda Vaculíková

Obsah:

Úvod:	1
Kapitola I. Potřebnost právní úpravy:	2
1. Normativní systémy	2
2. Meze legislativní činnosti	3
3. Tvorba právního řádu	5
4. Legislativní proces	10
Kapitola II. Účel právní normy:	14
1. Sociální efektivita.....	15
2. Rodinněprávní instituty a jejich vztah k problému institucionalizovaného soužití homosexuálních dvojic.....	17
3. Rodina	18
4. Manželství	20
5. Nesezdané soužití	22
6. Shrnutí	24
Kapitola III. Zákaz diskriminace osob na základě sexuální orientace:	26
1. Pojem diskriminace	26
2. Diskriminace a normy mezinárodního práva	26
3. Všeobecná deklarace lidských práv	27
4. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	28
5. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.....	28
6. Dokumenty přijaté v rámci Evropské unie.....	31
a. Smlouva o založení Evropského (hospodářského) společenství	31
b. Charta základních práv Evropské unie.....	31
c. Rezoluce Evropského parlamentu	32
e. Obecně ke vztahu práva Evropské unie k této otázce	33
7. Diskriminace v právním řádu České republiky.....	33
8. Shrnutí	34
Kapitola IV. Komparace evropských právních řádů:	35
1. Vývoj reakce společnosti na homosexualitu.....	35

2. Modely uzákonění homosexuálních soužití.....	37
3. Adopce - nejdiskutovanější otázka při každém procesu úpravy homosexuálních vztahů.....	38
4. Právní stav v jednotlivých evropských státech.....	40
Kapitola V. Situace v České republice:.....	51
1. Historický vývoj reakce na homosexualitu v českých zemích.....	51
2. První pokus o řešení problematiky - rok 1995.....	52
3. Návrh zákona č. 1 - rok 1997.....	52
4. Návrh zákona č. 2 - rok 1999.....	56
5. Návrh zákona č. 3 - rok 2000.....	60
6. Zatím poslední návrh zákona o registrovaném partnerství - rok 2002.....	64
7. Kam směřuje další vývoj?.....	64
Závěr:.....	67
Summary:.....	68
Použité prameny a literatura:.....	69

Úvod:

Homosexualita provází naši společnost od nepaměti. Tak jako se vyvíjí ona sama, vyvíjí se i její reakce na homosexualitu. To, jestli v ní jsou, či nejsou takovéto jevy aprobovány, souvisí úzce s kulturou a hodnotami, které daná společnost vyznává (v minulosti například s představou starého Řecka, ve které sexuálně tvořilo spíše součást obecné estetiky člověka) a zejména v období moderních dějin též se stavem dosaženého vědeckého poznání. Tyto dva vlivy vytvářející konečnou situaci však mohou působit a často opravdu i působí proti sobě.

Naše společnost roste samozřejmě nikoli ze starořeckých, nýbrž křesťanských tradic, které v této otázce prosazují přísnější morálku, jež má bez pochyby vliv i na naše dnešní nazírání tohoto fenoménu a je s ní proto nutno počítat. Druhou otázku však tvoří stav našeho současného poznání homosexuality. Myslím, že by bylo na místě, abych se zde v této chvíli zmínila o tom, z jakých předpokladů v této věci vycházím, protože to, dle mého názoru, není bez vlivu na řešení, ke kterému se nakonec přikloníme. Moje výchozí pozice, kterou lze snad nazvat jako liberální, tedy zahrnuje homosexualitu jako trvalou citovou a erotickou preferenci osob stejného pohlaví, která je celoživotním, neměnným a nezvoleným stavem. Vznik homosexuality je dle ní determinován zejména faktory biologickými (ty jsou tvořeny především genetickými dispozicemi a průběhem prenatalního vývoje) s tím, že u predisponovaných jedinců se mohou uplatnit i postnatální vlivy (odborníci ovšem připouští jejich vliv maximálně do 3. roku věku).¹ Toto shrnutí nejlépe odpovídá mému (připouštím, že nikoli dokonalému) poznání, ale zřejmě, a to v první řadě, i současnému většinovému (nikoli však jedinému) názoru mezi vědci a lékaři.

Nakonec snad opravdu platí, jak napsal Colin Spencer ve svém díle *Dějiny homosexuality*: „Podle mého názoru netřeba homosexualitu zdůvodňovat, ona prostě existuje.“² Tato otázka opravdu není a ani nemůže být v tomto textu předmětem zkoumání, proto bych ji tu (alespoň pro potřeby mé práce) postavila na jisto. Z tohoto názoru, ze kterého bych chtěla v této chvíli akcentovat zejména neměnnost a to, že se jedná nikoli pouze o erotickou, nýbrž též o citovou orientaci, budu dále vycházet ve své stati.

---

¹ JANOŠOVÁ, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*, 1. vydání, Praha: Karolinum, 2000, s. 25 - 28

² SPENCER, C. *Dějiny homosexuality*, Bratislava: Slovart, 1999, s. 6

Kapitola I. Potřebnost právní úpravy:

(tvorba právních norem, její východiska, průběh a vztah k jiným normativním systémům)

Je v zájmu společnosti, aby homosexuálně orientovaní občané měli možnost uzavřít svazek, který je státem uznaný a který jim přináší jak práva tak povinnosti blízkí se v různé míře některému z druhů svazků heterosexuálně orientovaných osob? Je naše společnost na současném stupni svého vývoje schopna a ochotna přijmout takovou úpravu? Je snad v zájmu „většinové společnosti“ podobnou normu připustit, nebo je to zájem jen té „4% menšiny“? Dle čeho je vůbec třeba se rozhodovat při procesu tvorby právních předpisů zvláště v případě zavádění zcela nového právního institutu v kontextu našeho právního systému resp. konkrétně našeho právního řádu? Jaká hlediska je v současné době nutno sledovat při legislativním procesu v nejširším slova smyslu? Odpovědi na všechny tyto a nejen tyto otázky nám napoví, zda a v jaké podobě je takový zákon potřebný pro Českou republiku jako celek. Právě tyto odpovědi by měly být alespoň nastíněny v mé práci.

1. Normativní systémy

První otázkou, kterou je třeba položit, by zřejmě mělo být, zda se jedná o problém, který má být řešen právem. Každá společnost vyžaduje pro své řádné fungování regulaci, jejímž cílem je působit k dosažení rovnovážného stavu mezi zájmy (individuálními, skupinovými i společenskými), které se v ní prosazují a působí často protichůdně. Nejvýznaměji v tomto směru působí tzv. normativní systémy, t.j. dynamické a cílené regulativní systémy skládající se ze společenských norem jakožto příkazů, zákazů a dovolení.³ Zvláštní místo mezi nimi má právo, jemuž výsadní postavení zaručuje především to, že dodržování jeho norem je vynucováno a případné neplnění i sankcionováno státní mocí. U uzákonění partnerství stejnopohlavních párů se sice jedná převážně o normy permissivní, tedy normy, které stanoví určité oprávnění, ale i ty jsou, jako koneckonců všechny právní normy, převoditelné na modus zakazující (tedy na zákaz chování, které by bránilo využívat tato oprávnění), jehož dodržování lze pak prostřednictvím státu vynucovat.

---

³ KNAPP, V. *Teorie práva*, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, s. 39

Z pohledu mé práce mají významnou pozici mezi normativními systémy též pravidla náboženská a morálka. Náboženská pravidla existují sice v naší právní kultuře mimo pravidla právní a vzhledem k nízkému počtu věřících v našem státě (ať již je způsoben čímkoli), by teoreticky rozpor těchto pravidel s právními neměl přinášet žádné závažnější důsledky, ale na druhou stranu je třeba počítat s tradicemi, na kterých stojí celá středoevropská civilizace - tedy s tradicemi křesťansko-židovskými, které se i dnes odráží nejen v našem právním řádu, zasahují i do oblasti morálky a života celé společnosti. Co se týká morálky, pak i pro mé téma je důležité, že v obecné rovině chápáno, je morálka autonomním normativním systémem oproti právu, který je systémem heteromním t.j. zavazujícím zvenčí. K morálce lze ještě zmínit populární Jellinekův výrok, že totiž právo je minimem morálky, který ⁴ je sice vyvrácen s poukazem na existenci norem morálně indiferentních a tím, že pokud by tomu tak skutečně bylo, nemohlo by docházet k žádným konfliktům mezi těmito dvěma normativními systémy, avšak mám pocit, že pro mou materii se jedná o definici sice nepřesnou, ale pro situaci příznačnou.

2. Meze legislativní činnosti

První otázka tedy modifikovaně zní, zda neponechat řešení jiným normativním systémům. Řešení tohoto úkolu by mělo být svěřeno právní politice a má svou teoretickou i praktickou stránku. V praktickém smyslu je v tomto směru právo podřízeno politice, t.j. politika je právu systémem řídícím, protože jen na našich politických představitelích závisí, zda se rozhodnou zahájit legislativní proces, který povede k přijetí zákona upravujícího soužití osob stejného pohlaví či jakoukoli jinou oblast společenských vztahů. Z hlediska teoretického je třeba si položit otázku, zda taková právní norma může ve společnosti uspět, čímž mám na mysli, zda dosáhne účelu, pro který byla přijímána. To je ovlivňováno i tím, zda taková úprava již nevystupuje z mezí legislativní činnosti, které jsou mimo jiné dány jeho společenským působením, a nečiní ji tak neefektivní (efektivitu v tomto smyslu chápeme jako vztah účelu zamýšleného k účelu skutečně dosaženému). Co se týká mezí legislativního procesu, je zřejmě na místě zmínit se o nich již v této chvíli. Existují vůbec meze legislativní činnosti t.j. nějaké brzdy a hranice, které omezují normotvůrce v jeho činnosti? Odpověď musí být v právním státě, kde neexistuje neomezená moc kohokoli, ano, ale složitější je již definice či klasifikace provedená zejména pro jejich lepší pochopení. Je třeba vždy vycházet z toho, že právní regulace se

---

⁴ KNAPP, V. *Teorie práva*, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, s. 85

může efektivně uplatnit pouze tam, kde má subjekt při rozhodování o svém chování možnost volby. Její limity⁵ lze pak členit na:

- věcné - je nutno při normotvorbě přihlížet k vlastnostem a realitě věcí
- antropologické - vyplývající z toho, že člověk je biologický druh nadaný určitými vlastnostmi, které nelze ovlivnit, jsou to:
  - fyzické danosti
  - psychické danosti
  - technické danosti - t.j. schopnosti člověka, které se na rozdíl od ostatních limit v této kategorii stále rozvíjí a vytváří tak i nové možnosti úpravy
- meze společenského působení práva - Zákon musí svým obsahem respektovat to, čemu je sama společnost nakloněna a co je pro ní akceptovatelné, protože pokud tento respekt chybí, dochází k porušování zákona a též ke ztrátě jeho normativní hodnoty. Zákon pak ztrácí možnost působit na právní vědomí tak, aby bylo dosaženo stanoveného cíle. Předpis musí tedy vycházet z určitého „obecného stavu mysli“ společnosti, který v sobě odráží kulturu, právní vědomí i reálné sociální vztahy.⁶ Z tohoto pohledu lze vymezit dvě sféry společenských vztahů a to, kde je regulace
  - žádoucí a možná
  - zbytečná
- meze pozitivního práva - liší ještě dvě roviny:
  - Zákonodárce (tedy v našem právním řádu Parlament) je ve své tvorbě limitován ústavou, ostatními ústavními zákony a mezinárodními smlouvami dle čl. 10 Ústavy ČR. V ústavě se jedná zejména o formulaci principu dělby moci a jeho záruk a obecně musí zákonodárce též vždy respektovat základní znaky právních norem, kterými jsou jejich obecnost a závaznost. Druhým hlavním pramenem omezení je Listina, která neomezuje zákonodárce jen procesně resp. formálně, ale též věcně.
  - Ústavodárce, který je v České republice tvořen Poslaneckou sněmovnou a Senátem, je omezen ve své činnosti zejména čl. 9 odst. 2 Ústavy, dle kterého: „*změna podstatných náležitostí demokratického právního státu*

---

⁵ pozn. dělení vychází z práce VILD, J. *Existují meze legislativní činnosti?*, Právník, 1996, č. 7

⁶ KNAPP, V. a kolektiv *Tvorba práva a její současné problémy*, 1. vydání, Praha: Linde Praha, a.s., 1998, s. 241

je nepřípustná.“ Mluví se v této souvislosti o nadpozitivním prvku naší Ústavy.

- meze přirozeného práva - I zde lze zmínit čl. 9 odst. 2 Ústavy a dále pak některé obecné právní principy, které nemusí být v pozitivním právu výslovně vyjádřeny, ale které jsou uznávány jako zásady spravedlnosti.

3. Tvorba právního řádu

Pokud se tedy rozhodneme pro úpravu normami právními, musíme se věnovat blíže problematice právního řádu a jeho tvorbě. V moderním státě se setkáváme s velkým nárůstem počtu právních předpisů v právním řádu. Problém pak vyvstává tam, kde orgány účastníci se v legislativním procesu nereflektují existenci jakési regulatorní saturace, t.j. stavu, kdy soukromý sektor dosáhne svého limitu porozumění a dodržování složitých pravidel a zpochybní tím i platnost jednoho ze základních pravidel právních, totiž principu ignorantia iuris non excusat, protože dle mého je při uplatňování tohoto principu nutné, aby právo bylo jako systém vůbec poznatelné. Příčinou tohoto nárůstu je zejména posilování záruk právního státu a rostoucí sociální funkce moderního státu.⁷ To ve svém důsledku může vést ke složitosti, nepřehlednosti a nakonec i k vnitřní nesouladnosti právního řádu jako celku (ta může být způsobena například obrovským množstvím často nepřímých novelizací a též nekvalitní prací odvedenou v rámci legislativního procesu na všech jeho stupních). Nesoulad nebo inverzně chápáno jednotu právního řádu lze chápat ve dvojitým smyslu slova. Za první je zde jednotu politická, kde se jedná o požadavek, aby cíle jednotlivých právních norem byly vzájemně slučitelné a jednotlivé prvky právního řádu nikdy nemařily navzájem svůj účel. Za druhé jde o jednotu v právním smyslu, kdy právo tvoří celek bez vnitřních rozporů (jedná se o takové rozpory, které není možné jednoznačně odstranit ani použitím některé ze zásad *lex posterior derogat priori*, *lex specialis derogat generali* příp. *lex superior derogat inferiori*).

Problém nárůstu počtu právních předpisů je sice celoevropský, ale mám za to, že zvláště vystupuje do popředí u států bývalého východního bloku, které stále ještě procházejí transformací, a je též posilován snahou kandidátských zemí o harmonizaci jejich právních řádů s právem komunitárním, což vše vede k nebývalému množství novelizací, ale i nově vydávaných předpisů. Dochází zde pak k tzv. inflaci právních předpisů, způsobené zvyšujícími se problémy společenského vývoje a sociálních vztahů na straně jedné

---

⁷ GROSPIC, J. *Cesty zvyšování úrovně tvorby práva ve světle testování legislativních návrhů a regulatorní reformy v zemích OECD*, Právník, 1999, č. 9, s. 793

a zvyšujícími se nároky na funkce státu a veřejné správy vyplývající z koncepce sociálního státu na straně druhé.⁸ Takové právo je pak neefektivní, a tedy nedosahuje svého účelu resp. jej nedosahuje v potřebné míře. Státy na západ od nás již tento problém řešily (mám za to, že též i v určité souvislosti s komunitární legislativou) a není zřejmě žádný důvod, proč se od nich nepoučit. Cestou v mnoha z nich je tzv. deregulace - dlouhodobé opatření spočívající v systematickém úsilí o redukci a zjednodušení právních předpisů.⁹ V takovém systému pak mohou účinněji působit i ostatní neprávní regulativní systémy. Cílem by měl být přehlednější, srozumitelnější a pro veřejnost transparentnější právní řád, který tak vede i ke snižování nákladů na správu, protože usnadňuje správný postup občanům (a nakonec omezuje i jejich výdaje).

Z původní snahy o pouhou redukci počtu právních předpisů lze v posledních letech sledovat obrat směřující i ke snaze o zkvalitnění legislativního procesu jako celku na všech jeho úrovních a zvýšení efektivity právní regulace. Tato systematická a koncepčnost je značně výhodnější oproti jednorázovým, byť třeba i pravidelným depuracím právních řádů od nadbytečných předpisů, k nimž docházelo v minulosti. Inspirativní z tohoto pohledu jsou například legislativní pravidla přijaté usnesením vlády SRN v roce 1984 pod názvem *Úplný seznam otázek k určení nezbytnosti, efektivity a srozumitelnosti spolkových legislativních návrhů*.¹⁰ V Německu se nakonec teorie legislativy rozvíjela už od šedesátých let ve spojitosti s rozvojem celé teorie týkající se právního státu. Jedná se o deset základních otázek, které jsou dále členěny v několik podotázek. Právě tyto otázky si má klást každý legislativní orgán již v samém počátku legislativního procesu. Ač dle mého názoru jsou koncipovány zejména pro předpisy přijímané státem v jeho roli státu pečovatelského a týkají se tedy zejména zákonodárství sociálního, míry ekonomické regulace a podobně, lze je v obecné rovině položit i pro naši materii. Každou z nich jsem doprovodila i svou stručnou odpovědí, popřípadě odkazem v rámci svého tématu.

1.) *Je zamýšlená právní úprava nutná, nevyřeší se problém jinak, jinými prostředky a opatřeními?*

- Toto je otázka, které se podrobně věnuji v dalších částech této práce.

2.) *Jaké existují alternativy?*

---

⁸ KNAPP, V. a kolektiv *Tvorba práva a její současné problémy*, 1. vydání, Praha: Linde Praha, a.s., 1998, s. 68 - 69

⁹ GROSPÍČ, J. *Legislativní proces a kvalita právního řádu moderního státu*, Právní rádce, 1995, č. 3, s. 50

¹⁰ pozn. formulace otázek převzata z GROSPÍČ, J. *Legislativní proces a kvalita právního řádu moderního státu*, Právní rádce, 1995, č. 3

- Tato otázka se týká i společenského působení práva, o kterém bude v této souvislosti též více v následujícím textu.

3.) *Je žádoucí legislativní opatření na celostátní úrovni?*

- Zde je jednoznačná odpověď ano, jakékoli jiné řešení by dle mého názoru odporovalo principu nediskriminace, i když např. ve Španělsku existují pouhé oblasti (jako Barcelona a další města a provincie), kde dochází k registraci stejnopohlavních párů žijících ve společné domácnosti, která jim přináší přístup k již existujícím sociálním službám a zaměstnaneckým výhodám. Považuji to však pouze za přechodnou úpravu způsobenou, z tohoto hlediska nevhodnou, skladbou poslanců ve španělském parlamentu.

4.) *Je potřebný nový zákon?*

- Tato otázka se týká v první řadě právní síly předpisu. Zde nemůže být sporu o odpovědi ano, protože předpis by měl ukládat i povinnosti a to nelze dle českého ústavního pořádku (odkazují zejména na čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy) jinak než zákonem. Dále se týká toho, zda by případně nestačila novelizace nějakého předpisu již existujícího. Odpověď musí být ne, nestačila, pokud nezvolíme rovinu vztahu druh-družka, kde bychom teoreticky pouze s novelami vystačili.

5.) *Je legislativní akt bezprostředně žádoucí?*

- Jedná se o to, zda předpis přijmout v současnosti nebo vyčkat např. na zlepšení podmínek nebo přezkoumání ještě nějakých faktů či vazeb. Na první část je má odpověď ano, protože zde zřejmě nelze čekat žádný samospádný vývoj, který by celý problém vyřešil. Druhá část závisí na podkladech ke konkrétnímu návrhu, ale moje odpověď je spíše ano, pokud by se mělo jednat například o výzkumy, které navrhuje J. F. Haderka (t.j. zkoumání rozvrstvení homosexuality ve společnosti vzhledem k věkovým či profesním skupinám, relací mezi lesbismem a gaystvím a podobně, které napovažují za relevantní, zejména proto, že nerozumím tomu, co by měly z hlediska navrhované úpravy vlastně ovlivnit).¹¹

6.) *Má být rozsah potřebného předpisu tak široký, jak se zamýšlí?*

- Zde nelze odpovědět bez konkrétního návrhu.

7.) *Může být omezena doba trvání účinnosti chystaného předpisu?*

---

¹¹ HADERKA, J. F. *K opětovnému pokusu o institucionalizaci homosexuálních svazků*, Parlamentní zpravodaj, 1999, č. 5, s. 17

- Jasná odpověď: ne. Omezené trvání účinnosti může snad přicházet v úvahu u předpisů týkající se ekonomické regulace a pak možná ještě u dalších specifických norem (přichází mi na mysl některé české zákony, které upravují zákazy v oblasti zahraničního obchodu většinou ve spojení s nežádoucími politickými režimy).

8.) *Je chystaný předpis nebyrokratický a srozumitelný?*

- Ani zde se nelze vyjádřit bez konkrétního návrhu.

9.) *Je předpis praktický?*

- Otázka směřuje zejména na správní aparát a též na případné nutné nové prováděcí předpisy resp. novelizace jiných již existujících. Moje odpověď je ano, co se týká správy, kterou obstarají bez problémů již existující úřady. Problematictější je otázka prováděcích, ale v tomto případě spíše novelizovaných předpisů. V posledním (tedy vládním) návrhu bylo měněno přímými novelami na 50 zákonů, což je samozřejmě nežádoucí, ale generální klauzule navrhaná předchozími předkladateli byla zase napadána pro nedostatek právní jistoty. Můj závěr je, že novelizacím se zde prostě nedá vyhnout a musíme vážit konkrétní důležitost zákona na jedné a obecnou nevhodnost takového nárůstu změn právních předpisů na straně druhé.

10.) *Je přijatelný vztah mezi náklady a užitkem?*

- Náklady byly u předkládaných návrhů široce diskutovány zejména vzhledem k jejich dopadu do sociálního systému. Například bylo zmiňováno, že by bylo nutno vyplácet pozůstalému partnerovi vdovský resp. vdovecký důchod. Na druhou stranu lze však ušetřit tam, kde by byli partneři pro přiznání různých nároků tzv. společně posuzovanými osobami (příkladmo pro potřeby stanovení životního minima či státní sociální podpory). Já se tedy přikláním spíše k odpovědi ano, a to proto, že dvě spolužijící osoby jsou, dle mého názoru, pro stát vždy levnější než jedna osoba sama žijící.

Obdobný katalog testovacích otázek byl rovněž vytvořen Radou OECD, která jej přijala ve formě *Doporučení ke zlepšení kvality vládní regulace* v roce 1995 a vycházela

z rozboru obdobných tzv. testovacích katalogů 11 zemí světa (kromě německého katalogu se jednalo o další třeba ze Španělska, Nizozemí a Švédska).¹²

V našem právním řádu se některá z těchto pravidel a kritérií objevují v legislativních pravidlech vlády. Ta byla schválena usnesením vlády ze dne 19. 3. 1998 č. 188, jedná se však o předpis nikoli právní, nýbrž má charakter předpisu vnitřního a zavazuje tedy pouze orgány řízené vládou. Zejména se jedná o ustanovení čl. 2 odst. 1: Přípravě každého právního předpisu musí předcházet podrobná analýza právního a skutkového stavu. Její součástí je i zhodnocení nezbytnosti změny právního stavu, a nejsou-li určité vztahy právním předpisem dosud upraveny, zhodnocení nezbytnosti rozšíření právní regulace i na tyto vztahy. V odst. 3 téhož článku je pak v písm. a), b) kladen důraz na soulad předpisu s předpisy vyšší právní síly a mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána, s důrazem na Asociační dohodu. Písm. c) požaduje, aby právní předpis byl formulován jednoznačně, srozumitelně, jazykově a stylisticky bezvadně. Všechna tato pravidla by měla mít jediný cíl: kvalitní právní předpisy vytvářející kvalitní právní řád, který je efektivní t.j. dosahuje svého účelu.

Na efektivitu regulace působí zároveň faktory objektivní (kvalita obsahová i formální) i subjektivní (dodržování ze strany adresátů a to buď dobrovolné nebo pod hrozbou sankce a její aplikace vynucené), kde velkou roli hraje právní vědomí jednotlivců i celé společnosti. Právní vědomí je přitom obsahově vytvářeno třemi složkami prvků; prvky poznávacími, hodnotícími a postojovými.

Otázkou zůstává, jaké znaky má vlastně kvalitní právní regulace, dle J. Grospiče¹³ jimi jsou zejména tyto:

- právní úprava se opírá o nejmodernější poznatky všech vědních disciplín
- protože se při tvorbě práva jedná o politicko-právní proces, je třeba přihlížet k zájmům a očekáváním různých sociálních skupin společnosti
- pro právní kvalitu má význam zejména soulad předpisů s ústavou, ústavními zákony (tedy nerozpornost celého právního řádu) a i to, zda je materie v předpise upravená komplexně
- návrhy zákonů by měly přihlížet ke struktuře a kompetencím existujících správních orgánů a nevytvářet složité procedury pro řízení před nimi
- kvalita právního řádu je též dána vztahem nákladů na regulaci vzhledem k užítku

---

¹² GROSPÍČ, J. *Cesty zvyšování úrovně tvorby práva ve světě testování legislativních návrhů a regulační reformy v zemích OECD*, Právník, 1999, č. 9, s. 797

¹³ GROSPÍČ, J. *Cesty zvyšování úrovně tvorby práva ve světě testování legislativních návrhů a regulační reformy v zemích OECD*, Právník, 1999, č. 9, s. 801

V řešení tohoto problému se jedná o velmi úzké propojení právní teorie s legislativní praxí, a je tedy zřejmě třeba tento fakt akcentovat i v České republice, v níž je kvalita zákonodárné činnosti často zpochybňována, a zapojit ještě více do legislativního procesu nejen odborníky na konkrétní právě upravovanou otázku, ale i na teorii legislativního procesu (posuzovaného v co nejširším smyslu).

4. Legislativní proces

Legislativní proces je postupem cíleným a racionálním, který nemá jen právní, ale i sociální hledisko zahrnující soustavnou analýzu vztahů a zájmů vyžadujících a objektivně zdůvodňujících novou právní úpravu, rozbor společenského působení dosavadní právní úpravy a zároveň vznik a formování legislativního záměru.¹⁴ Tento proces pokračuje i po vydání normy, a to sledováním jejího společenského působení (jde tedy o jakousi zpětnou vazbu, která se následně podílí na dalším zkvalitňování regulace). Lze vyčlenit tyto základní fáze legislativního procesu:

1. zjištění objektivní potřeby právní regulace
2. vznik legislativního záměru
3. jeho realizace - čímž je chápáno období od rozhodnutí legislativního orgánu zahájit přípravu předpisu až po uvedení právního předpisu do praxe (to znamená především jeho důkladnou znalost, která je k řádné aplikaci nezbytná, a též sledování a vyhodnocování působení předpisu)

Zjištění objektivní potřeby a kritérií, které je třeba naplnit, jsem se již částečně věnovala například v souvislosti s testovacími katalogy a tato otázka bude též zmíněna v II. kapitole.

Legislativní záměr je chápán jako konkrétní, byť zatím jen obecná, představa o potřebě právní úpravy, spojená s reálnou možností tento záměr realizovat a zahájit k tomu legislativní proces.¹⁵ Co se týká vztahu konkrétního a obecného, je konkrétnost dána úplným vymezením předmětu budoucí úpravy, t.j. úplným vymezením vztahů, na něž se bude vztahovat. Obecnost je pak chápána ve vztahu k výslednému textu norem. Dále musí být vyřešena otázka účelu normy resp. vymezení zamýšleného cíle, právní síly, ale také například časové rozvahy o průběhu procesu. Na vzniku konkrétního legislativního záměru se podílí objektivní i subjektivní stránka. Ta objektivní je dána ekonomickými, a v našem případě zejména sociálními poměry ve společnosti, a legislativní záměr musí být

---

¹⁴ ŠÍN, Z. *Tvorba práva a její pravidla*, 1. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 37

¹⁵ ŠÍN, Z. *Tvorba práva a její pravidla*, 1. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 61

jejich odrazem. Subjektivní stránka je tvořena tím, že legislativní záměr je součástí občanského vědomí a projevem občanské vůle. Cílem procesu je najít rovnovážný stav obou těchto stránek, který je zajištěn fungujícími zpětnými vazbami mezi vytvářením a působením legislativy a vůbec zkoumáním působení práva a jeho efektivity ve společnosti. Dověšením vzniku legislativního záměru je okamžik, kdy legislativní orgán rozhodne o zahájení legislativního procesu.

Nutnou součástí legislativní politiky (v našem právním systému je to prvořadým úkolem vlády) je plánovitost v tvorbě předpisů. Jen ta umožní dostatečné propracování návrhu v každém stádiu jeho projednávání a ve svém důsledku pouze ona může vést ke kvalitnímu právnímu řádu, a to i díky možnosti uplatňování vědeckých metod při tvorbě práva. Dostatečný čas k vytvoření návrhu má vliv též na tzv. demokratizaci legislativního procesu. Tím rozumím co nejširší projednání předpokládaného obsahu předpisu s jeho adresáty i orgány, které budou posléze odpovědné za jeho uskutečňování nebo se jich jinak dotýká. Zdůraznění právě této stránky má neocenitelnou roli při pozdější realizaci předpisu a též se pozitivně odráží v jeho znalosti a dodržování adresáty i aplikujícími orgány.

Legislativní proces je postup realizace legislativního záměru ve spolupráci mnoha subjektů, jež se na něm podílejí v různé míře a s různou odpovědností, která se mění i v závislosti na právní síle předpisu. Odpovědnost za výsledek legislativního procesu sice zůstává v konečné fázi vždy na zákonodárném orgánu, ale zejména v přípravné fázi má nejvýznamější podíl na vzniku předpisů výkonná moc, protože tento proces, od vytvoření legislativního záměru až po předložení návrhu legislativnímu orgánu, má v případě zákonů (až na výjimky) těžiště v rukou vlády. Proto, i když obecně je tato materie obsažena v ústavě, je celý postup upraven dopodrobna v jejich legislativních pravidlech, která obsahují:

1. pravidla pro postup při tvorbě a projednání právních předpisů
2. požadavky na obsah a formu právních předpisů

Jedná-li se, jako v našem případě, o zákon, pak po vytvoření legislativního záměru počíná jeho realizace zpracováním věcného záměru ministerstvem nebo jiným ústředním orgánem státní správy. Tento věcný záměr, který je schválen v plánu práce vlády, musí obsahovat předepsané náležitosti, mezi které patří:

- přehled právních předpisů, k nimž se záměr váže
- zhodnocení dosavadní úpravy s rozбором stavu v oblasti, která (v našem případě) není dosud právními předpisy upravena

- návrh věcného řešení (provedené právní analýzy, nutnost zákonné úpravy a soulad s mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána a právem EU)
- jak se nová úprava promítne do právního řádu (zahrnuje otázku nutných novelizací, základní představu o obsahu a soulad s ústavním pořádkem)
- předpokládaný finanční dosah s důrazem na nároky na státní rozpočet

Další fází je jeho projednání (vnitro- a meziresortní), po kterém následuje předložení vládě spolu s tzv. předkládací zprávou, která obsahuje obecné vymezení účelu zákona a informace o zpracovateli a průběhu připomínkového řízení. V případě schválení dojde k jeho vrácení zpracovateli k vytvoření paragrafovaného znění návrhu zákona. Poté, co je návrh vytvořen, dochází znovu k jeho projednání (vnitro- i meziresortnímu) a předložení vládě (tedy orgánu se zákonodárnou iniciativou) a legislativní radě spolu s důvodovou zprávou, předkládací zprávou a případným návrhem znění prováděcího předpisu. Součástí důvodové zprávy má být odůvodnění principů, na kterých je nová úprava vybudována, zhodnocení platného právního stavu resp. vysvětlení nezbytnosti nové úpravy a předpokládané finanční nároky, což vše ve výsledku utvoří její obecnou část. Zvláštní část, která je členěna dle jednotlivých paragrafů, vysvětluje a odůvodňuje konkrétní ustanovení navrhovaného předpisu. Důvodová zpráva není pro aplikující orgán závazná, protože není součástí předpisu, někdy však může být podkladem pro historický respektive teleologický výklad normy, v tomto případě je ale nutné brát ohledy na možné změny učiněné v dalších fázích legislativního procesu, které se v důvodové zprávě samozřejmě již nijak neodráží.

V tuto chvíli je zřejmě vhodné stručně zmínit legislativní radu vlády a její roli v celém procesu. Jedná se o poradní orgán vlády, který zaujímá stanoviska k věcným záměrům zákonů, návrhům zákonů a nařízení vlády, ke kterýmžto činnostem zřizuje své pracovní komise. Pracovní komisím jsou jednotlivé úkoly přidělovány sekretářem. Ve svém stanovisku k návrhu, který je předkládán vládě, pak Rada doporučuje: schválit návrh v předloženém znění, schválit návrh ve znění předkládaných úprav, neschválit a buď jej vrátit k dopracování navrhovateli, nebo konstatuje, že takový předpis není vůbec nutné přijmout. Vláda návrh opětovně projedná, a je-li přijat, postoupí jej legislativnímu orgánu, a tedy v případě zákonů Poslanecké sněmovně.

Od tohoto okamžiku už úpravu legislativního procesu přebírají procesní předpisy v zákoně č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny a zákoně č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu.

Pravidla popsaná v předchozích odstavcích se beze zbytku uplatní jen, je-li navrhovatelem vláda. Pokud využije své zákonodárné iniciativy jiný subjekt, pak návrh předkládá vládě k vyjádření předseda Poslanecké sněmovny a návrh stanoviska vládě předkládá předseda Legislativní rady.

Pokud je předpis řádným způsobem přijat (t.j. projednán a schválen Poslaneckou sněmovnou i Senátem a podepsán prezidentem), následuje publikace zákonem (resp. Ústavou a zákonem č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv) stanoveným způsobem. Vyhlášením ve Sbírce zákonů předpis nabývá platnosti a začíná běžet případná legisvakanční lhůta trvající do dne jeho účinnosti.

Kromě právní účinnosti zákona lze však mluvit i o účinnosti sociální, která reflektuje jeho působení v praxi. Tuto účinnost nabývá postupně tak, jak se s ním jeho adresáti seznamují, poznávají jej a jak se jeho používání stává součástí každodenní praxe. Tento fenomén úzce souvisí se stabilitou práva, která ale neznamená a ani nemůže znamenat jeho rigiditu. Neměnné právo by se totiž mohlo stát brzdou společenského vývoje.¹⁶ Relativní stabilita je však nutná pro právní jistotu i autoritu, kterou právo ve společnosti požívá a, jak již byla zmiňováno výše, přílišná dynamika ohrožuje nakonec též platnost obecného právního principu *ignorantia iuris non excusat*.

V závěru celého složitého legislativního procesu v jeho nejširším smyslu tedy dochází k uvedení přijatého nového či změněného předpisu do života - je zajištěna jeho realizace v praxi například vytvořením potřebných podmínek pro jeho aplikaci, ale i soustavným vytvářením a zlepšováním zpětných vazeb, které nám pomohou zajistit vyšší efektivitu jednotlivých předpisů i celého procesu. Z těchto důvodů se mnohdy mluví o legislativním procesu jako o procesu s otevřeným koncem.

---

¹⁶ KNAPP, V. *Teorie práva*, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, s. 34

Kapitola II. Účel právní normy:

(účel právních norem, jejich efektivita a základní rodinněprávní instituty)

V každé právní normě je implikován její společenský účel, jímž je dosažení žádoucího stavu.¹⁷ Právo tak svým působením napomáhá realizaci společenských cílů (pojmy účel a cíl v této kapitole používám víceméně promiscue). Cílem přitom rozumíme ideální představu žádoucího a očekávaného výsledku,¹⁸ nejedná se samozřejmě o nějaké izolované teze, ale vždy se staví do určité hierarchie, která odraží celkovou společenskou situaci.

Ne vždy je účel normy zřejmý přímo z konkrétního textu a pokud ano, jedná se nejspíše jen o její cíl bezprostřední. Vzdálenější a obecnější cíle je třeba vyvodit nikoli z jednotlivých norem, ale z právního řádu jako celku. Mezi nejobecnější cíle právní regulace patří ty, které jsou spojeny s hodnotami. Základní hodnoty je možno transformovat v soustavu velmi obecných cílů.¹⁹

K tématu mé práce bychom to mohli popsat asi takto: bezprostředním cílem právní úpravy je možnost homosexuálních párů uzavřít registrované partnerství resp. zakotvit své partnerské soužití se zákonem přesně stanovenými právními následky. V této otázce bude zřejmě panovat shoda. Ovšem problematičtější situace nastává u určení účelu obecnějšího. Zastánci normy by zde tvrdili, že účelem je zrovnoprávnění této menšiny s heterosexuální většinou. Gayům a lesbičkám se totiž umožňuje institucionalizovat soužití v páru, se kterým se pojí přesně vymezená práva, ale i povinnosti, stejně jako manželům. Takovým předpisem by tedy došlo k odstranění jejich současné diskriminace. Oproti tomu odpůrci však budou prosazovat svůj názor, dle kterého tento předpis zvýhodňuje homosexuální resp. registrované páry oproti manželům, zejména protože od registrovaných párů směrem ke společnosti chybí poskytovaná protihodnota, kterou je v případě manželství „obětování se“ k výchově dětí (viz dále v této kapitole) a následkem by tak byla jejich v podstatě pozitivní diskriminace.

Fakticky je stanovení bezprostředního i obecného účelu otázkou právní politiky a v praxi tedy spočívá zejména v rukou vlády, potažmo parlamentu.

---

¹⁷ KNAPP, V. *Teorie práva*, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, s. 33

¹⁸ HUNGR, P. a kolektiv *Sociologie práva*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 75

¹⁹ ČAPEK, J. – GERLOCH, A. *Význam kategorie cíle v právní regulaci společenských vztahů*, Právník, 1983, č. 5, s. 446

1. Sociální efektivita

S otázkou účelu norem úzce souvisí již v minulé kapitole nastolená otázka efektivity práva, t.j. vztah fakticky dosaženého výsledku a cíle, který je normou sledován.²⁰ Obecně sice lze tento termín nahradit termínem účinnost, který však v oblasti tvorby a vzniku právních předpisů nabírá samozřejmě zcela odlišný obsah. Efektivnost právní normy lze lišit v rovině obecné (celospolečenské), zvláštní (v určitém druhu právních vztahů) a speciální (v konkrétním právním vztahu).²¹ Na různých úrovních může přitom být (a v praxi i obvykle bývá) efektivita konkrétního předpisu rozdílná.

Sociologické hledisko tvorby práva klade dále 4 samostatné podotázky,²² které nám umožňují dojít ke konečnému závěru:

1. *Bude právní úprava ovlivňovat skutečné jednání subjektů a v jakém rozsahu vyvolá zamýšlené účinky?*
  - I zde se nám ovšem promítne problém bezprostředních a obecných cílů. Z hlediska bezprostředního účelu bychom totiž nejspíše kladli jen otázku, kolik párů využije takovou možnost. Taková odpověď však, dle mého názoru, není podstatná. Podstatné je, jak naplní předpis svůj cíl obecný (vycházíme-li pro tuto chvíli z názoru zastánců a navrhovatelů normy), totiž jak se mu podaří přispět ke zrovnoprávnění stejnopohlavních partnerských párů.
2. *Lze kontrolovat jednání subjektů a zjistit případné odchylky?*
  - Tento dotaz se týká převážně norem zakazujících, ale na druhou stranu lze říci, že kontrola jednání subjektů chovajících se po právu by zde byla bez problémů, protože taková by byla činěna ve spolupráci se orgány veřejné správy, o které z orgánů by se přesně jednalo, je odvislé až od obsahu konkrétní normy.
3. *Lze efektivně a přiměřeně postihnout porušení?*
  - U norem permissivních je tato otázka poněkud modifikována a je třeba převést pravidlo nejprve na zákaz jednání omezující možnost danou permissivní normou a poté se ptát po jeho porušování. Porušování - tedy omezování homosexuálních párů v jejich právu založeném zákonem - pak lze (a to zřejmě bez větších problémů) postihovat.
4. *Nevyvolává úprava nezamýšlené negativní účinky?*

---

²⁰ VEČEŘA, M. *Základy sociologie práva*, Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 126

²¹ HUNGR, P. a kolektiv *Sociologie práva*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 77

²² VEČEŘA, M. *Základy sociologie práva*, Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 125

- Odpůrci předkládaných norem často zmiňovali oslabení role rodiny, která, dle jejich názorů, tak jako tak prochází krizí a netřeba jí ještě takto „dodávat“. Krize tradiční rodiny je v této souvislosti často zmiňována. Za její příznaky je považována například nízká porodnost, klesající počet sňatků (a s tím související nárůst počtu nesezdaných párů a dětí v takových domácnostech se rodičích a vyrůstajících), vysoká rozvodovost, stále ještě vysoký počet potratů (i když od revoluce dochází jeho k neustálému poklesu) i některé další jevy. Otázkou však zůstává, který z těchto fenoménů může co do četnosti jeho výskytu, alespoň zprostředkovaně, podpořit možnost registrace homosexuálních párů. Podle mého názoru, jsou-li faktory dnešní „krize rodiny“ takto konkrétně vyjmenovány, pak zřejmě žádný. Můj názor však jistě není jediným možným ani jediným výrazně se v debatách prosazujícím. Uvedla bych k tomu například část z dopisu České biskupské konference, který podporoval petici proti přijetí zatím posledního v parlamentu projednávaného návrhu zákona: *„Jsme však přesvědčeni, že možnost uzavření právního vztahu podobného manželství jednak nepřináší nic podstatného k řešení problému těchto osob, jednak uvádí ve zmatek nezanedbatelnou část mladých lidí. Jde o ty, kteří díky neukončenému psycho-sexuálnímu vývoji nebo díky negativním zkušenostem a tlakům nesměřují dočasně k heterosexuálnímu vztahu a trpí problémy s přijetím vlastní sexuální identity. Nabídka homosexuálního soužití se jim v jejich tísní může jevit jako přijatelná alternativa. S takovouto nabídkou nelze souhlasit, protože vytváří velké riziko trvalého přesměrování vývoje osobnosti a jeho zavedení do slepé uličky s řadou objektivně negativních následků. Jedním z nich je neschopnost dobré přípravy a vlastního zvládnutí pozdější role rodiče. Proto považujeme zákon o registrovaném partnerství osob stejného pohlaví za ohrožení rodiny.“*²³ Sečteno a podrženo, dle českých biskupů, by takováto možnost daná homosexuálním párům zmátla mladé lidi, kteří by snad podleli dojmu, že homosexualita je také možnost prožití pozemského života a stali by se proto také homosexuály. Nevím, jestli Konference takovým stanoviskem více uráží mladé lidi, kterým nepřiznává nijak vysokou míru schopnosti samostatně se rozhodovat o způsobu prožití svého života, nebo homosexuálně orientované jedince, jejichž způsob života zřejmě podle tohoto dopisu není jeho přijatelnou alternativou. Možná ale je myšlenka dobrá a já jsem jen příliš ovlivněna vystoupeními některých „křesťanských“ poslanců (ty uvozovky proto, že takové označení snad nelze vzhledem k určitým jejich výroky vůbec užít - nejsem sice věřící, ale o křesťanské lásce k bližnímu jsem zřejmě na rozdíl od nich slyšela i já).

---

²³ Dopis biskupů k petici proti přijetí návrhu zákona o registrovaném partnerství osob stejného pohlaví, www.biskupstvi.cz

V předchozím textu definovaný pojem efektivnosti můžeme rozložit do 3 relativně samostatných složek, jedná se o: ²⁴

- zamýšlený cíl působení normy (tak jak byl nastíněn v úvodu této kapitoly)
- právní normu jako prostředek realizace tohoto cíle
- efekt právní normy resp. výsledný stav, který může být:
  - optimální - v souladu se stanoveným cílem
  - problematický - vznikají též nepředvídané výsledky, které nemusí být v souladu s cílem
  - negativní - v rozporu s předvídaným cílem

Jiná klasifikace ²⁵ člení předpoklady společenské efektivnosti normy do dvou základních okruhů:

1. předpoklady vyplývající z *procesu tvorby* právní normy, tzn. jedná se o okruh předpokladů, na kterých je závislá kvalita procesu (více ke kvalitě tvorby právních předpisů bylo zmíněno v předchozí kapitole), do této skupiny zahrnujeme např. kvalitní text normy, zhodnocení dosavadní právní úpravy, komplexní posouzení navrhované úpravy, dodržení všech požadavků stanovené legislativní procedury atd.
2. předpoklady týkající se *realizace* právní normy, které úzce souvisí s jejím dodržováním, jedná se například o předpokládanou frekvenci využívání a dodržování normy, kvalitní činnost orgánů normu realizujících, dostatečnou znalost příčin porušování apod.

2. Rodinněprávní instituty a jejich vztah k problému institucionalizovaného soužití homosexuálních dvojic

Nejobecněji lze říci, že zvolený systém může upravit partnerský vztah gayů resp. lesbiček ve třech rovinách (více k této otázce též v následujících kapitolách):

- svazek je postaven zcela (a to i svým názvem) na úroveň manželství (*Nizozemí*)
- svazek, většinou pod názvem registrované partnerství nebo označením obdobným,
  - je v předpise konstruován obecnou klauzulí odkazující na manželství a konkrétně upravenými výjimkami vztahujícími se zejména k otázkám rodičovství a cizinecké problematiky (*severské státy*)

---

²⁴ HUNGR, P. a kolektiv *Sociologie práva*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 75

²⁵ HUNGR, P. a kolektiv *Sociologie práva*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 78

- předpis ve svém textu konkrétně vyjmenovává práva a povinnosti, které se na pár uzavřením svazku váží - pozměňuje a přizpůsobuje tomuto institutu jednotlivé zákony a další předpisy (*Německo*)
- svazek je postaven na úroveň nesezdaného soužití, kdy tomuto faktického stavu jsou právním řádem přiznávány určité právní následky, většinou se přitom jedná o úpravu přístupnou párům hetero- i homosexuálním (*Maďarsko*)

Než se definitivně rozhodneme, jakému typu úpravy, resp. úpravě na jaké úrovni dáme v našem řešení přednost, je třeba stručně zmínit instituty současné české právní úpravy, které mohou být nějakým způsobem dotčeny, či které mohou být k řešení využity.

Teprve až určíme práva a povinnosti vyplývající z jednotlivých vztahů a porovnáme je se sumou práv a povinností, kterou „jsme ochotni přiznat“ (samozřejmě zde mám na mysli „přiznat“ v legislativní rovině) homosexuálním partnerům po předepsaným způsobem provedené „registraci“ svazku, lze se odpovědně rozhodnout, jakou úroveň jejich vztahu zvolíme v úpravě českého právního řádu, či zda vytvoříme institut zcela nový.

A to vše i přes to, že dle Knappa o rodinněprávních normách dvakrát platí, že vliv právní normy je omezený. Mohou jen napomoci, jen stanovit pravidla hry a hranice možného.²⁶

3. Rodina

Jako výchozí myšlenku bych zmínila názor Wolframa Müllera Freienfelse,²⁷ který ve svém díle *Familienrecht im In-und Ausland* (Rodinné právo v tuzemsku i v zahraničí) rozlišuje rodinu jako sociální společenství na právu nezávislé a právo předcházející a manželství jako společenství právem vytvořené. *Rodina* tedy existuje a jako existující společenství je upravena právem. Dále tento autor vytýká současným přístupům, že faktické soužití muže a ženy vymezuje jen negativním znakem „nebýt spolu oddáni“, ačkoli skutečná sociologická hodnota je nikoli v nedostatku manželství, ale v soužití samém. Tuto charakteristiku považují za velmi podstatnou i vzhledem k dalšímu textu a musím říci, že se s ní i plně ztotožňuji.

S touto tezí totiž úzce souvisí fakt, že pojem rodina, jako instituce na právu nezávislá, není obvykle v právních řádech nijak definována a taková legální definice chybí v současnosti také v českém právním řádu. To je způsobeno i tím, že rodina není

²⁶ KNAPP, V. a kolektiv *Tvorba práva a její současné problémy*, 1. vydání, Praha: Linde Praha, a.s., 1998, s. 370

²⁷ KNAPP, V. *K teoretickým problémům rodinného práva*, Právník, 1996, č. 2, s. 197 - 198

samostatným subjektem právních vztahů - těmi jsou pouze její členové. Obecně bývá rodina charakterizována jako malá skupina osob, které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života.²⁸

Otázka tedy zní: Může homosexuální pár tvořit rodinu? Vycházíme-li z uvedené definice, nezbyde nám, dle mého názoru, odpovědět jinak než že ano. Proti tomu se však staví například J. F. Haderka, který argumentuje definicí rodiny z Obecného zákoníku občanského z roku 1811, kdy se rodinou rozumějí prarodiče se všemi svými potomky, a proto homosexuální dvojice nemůže být základem rodiny. Tuto definici není, podle jeho názoru, důvod opouštět. Problém však dle mého vyrůstá z toho, zda přijmeme jako rodinu jen dvoučlenou, a to partnerskou skupinu spolužijících osob (nikoli tedy osaměle žijící rodič s potomkem). Pokud ano, přiblíží nás to přijetí homosexuálních partnerů jako základu rodiny. Pokud ne, musíme se ale vyrovnat s existencí bezdětných párů (kterých není v dnešní době rozhodně zanedbatelné množství). Takové dvojice tedy také nejsou schopny vytvořit rodinu? Nebo to, že, i když jen dle svých obecných biologických nikoli faktických předpokladů, jsou schopni se množit, z nich rodinu bez dalšího dělá? Takový pár může samozřejmě dítě osvojit, ale tato překážka je párům homosexuálním vytvořena legislativní cestou a tak tento rozdíl asi nemůže být to jediné, o co konečný závěr opřeme.

Ovšem z hlediska současné úpravy občanského práva jsou za členy rodiny považovány osoby, které spolu žijí ve společné domácnosti a jsou *osobami tzv. blízkými*.²⁹ Osobami blízkými jsou v souladu s § 116 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále jen OZ) příbuzní v řadě přímé, sourozenci a manžel. Jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Spojíme-li uvedený názor s touto legální definicí, je zcela zřejmé, že homosexuální partneři mohou být jistě posuzováni jako osoby blízké a potažmo by tak mohli být chápáni i jako členové rodiny.

Jiným pojmem úzce se vztahujícím k pojmem rodina a osoby blízké je *domácnost*. Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.³⁰ I pod tuto definici lze bez větších problémů zahrnout homosexuální pár.

V oblasti dědického práva např. v § 474 odst. 1 OZ jsou též zmiňovány tzv. *osoby spolužijící*. Jedná se takovou osobu, která žila se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho

---

²⁸ GREGOROVÁ, Z. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Nesezdané soužití v právním řádu ČR*, Právní rozhledy, 1998, č. 5, s. 209

²⁹ HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*, 1. vydání, Brno: Doplněk, 1998, s. 12

³⁰ § 115 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku

roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a z tohoto důvodu pečovala o společnou domácnost nebo byla výživou odkázána na zůstavitele. I za takovou osobu lze za splnění předepsaných podmínek považovat homosexuálního partnera.

Z těchto dvou posledně zmíněných definic, kterým odpovídají homosexuální partneři i osoby žijící v nesezdaném soužití, je zcela zřejmé, že k jejich naplnění není požadován žádný emocionální prvek vzájemného vztahu, který ale mezi homosexuálními partnery nezpochybnitelně existuje a především on vede též ke snahám učinit své soužití právně relevantním.

4. Manželství

Dalším pojmem, se kterým je třeba v této souvislosti operovat, je pojem *manželství*. Již jsem se o něm zmínila jako o společenství (narozdíl od rodiny) právem vytvořeném. Chceme-li učinit závěr, zda homosexuální pár může či nemůže uzavřít svazek obdobný manželství, musíme nejdříve popsat manželství jeho definičními znaky a pak se ptát, zda tyto znaky může naplnit i soužití stejnopohlavního páru. Manželství je v právní úpravě chápáno jako trvalé životní společenství muže a ženy, pro něž se dobrovolně rozhodli a na jehož základě vznikají práva a povinnosti manželů.³¹ Jedná se o osobní i majetkové společenství charakterizované především těmito znaky:

- vzniká jen zákonem předepsaným způsobem
- je založeno na principu monogamie
- je rovnoprávným vztahem
- je svobodným a dobrovolně uzavřeným životním společenstvím
- zaniká jen zákonem předepsaným způsobem
- *může vzniknout jen mezi mužem a ženou*

Vymezeno těmito znaky vylučuje teoreticky uzavření manželství partnery stejného pohlaví „jen“ jeden z jeho znaků, avšak znak tradiční a historicky se vyvinuvší jako znak základní, totiž, že se jedná o svazek muže a ženy. Z praktického hlediska postrádáme dále v České republice znak zákonné úpravy vzniku a zániku tohoto svazku, ale to je nedostatek zjevně odstranitelný a koneckonců jeho odstranění (byť nikoli přímo v úpravě svazku jako manželství) je i hlavním cílem zastánců norem upravující registrované partnerství či svazek pod jiným obdobným názvem.

---

³¹ HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*, 1. vydání, Brno: Doplněk, 1998, s. 46

V souvislosti se vztahem manželství a soužitím osob stejného pohlaví je zajímavé, jak velmi se brání všichni předkladatelé (a ne jen oni, ale i většina jeho zastánců) dosud v našem státu projednávaných návrhů zákonů vyslovení slova manželství a téměř jakékoli jeho souvislosti s navrhovanou úpravou. Jsou si zřejmě dobře vědomi toho, že takové označení vyvolává mnohem větší nevoli mezi většinovou společností. Nevoli, která pramení zejména ze zmíněného tradičního chápání tohoto svazku jako výlučného svazku muže a ženy.

Znovu je na tomto místě potřeba zmínit již řečené, totiž že zákon musí svým obsahem respektovat to, čemu je sama společnost nakloněna a co je pro ní akceptovatelné.³² Jen takový zákon může být totiž ve svém působení dostatečně efektivní. Tím musí být vedeni i všichni předkladatelé právních norem. Proto i v převážné většině světových úprav není užíváno názvu manželství, ale je preferován například pojem „registrované partnerství“. Zatím jedinou výjimkou, tedy státem, který již dnes umožňuje uzavření manželství homosexuálním partnerům, je věčný průkopník na poli právních úprav kontroverzních institutů, totiž Nizozemí. Rozdíl mezi touto zemí a většinou ostatních států světa je dle Keese Waaldijka³³ v tom, že diskuze v jiných zemích je zatížena různými otázkami, které by měly být odděleny od pojmu manželství: postavení církví, příjmy z daní, dopady sociálního systému, příliv cizinců, financování penzijních fondů, výchova dětí, potíže adoptovaných dětí, integrita rodokmenů apod. Kvůli tomuto znepréhlednění celého problému se pak řeší otázky z podstatou nesouvisející a přijetí úpravy ve svém důsledku znesnadňující.

S manželstvím jako v právní úpravě specifickým institutem jsou spojena též specifická práva, ale i povinnosti. Jejich základní charakteristikou je, že se v tomto vztahu jedná o zvláštní osobní a majetkové společenství muže a ženy. Jde tedy o zcela jedinečné vztahy, jejichž majetková stránka je odvozována od stránky osobní resp. emocionální. Práva a povinnosti manželů vznikají ze zákona již samotným uzavřením manželství.³⁴ Mezi povinnosti (ale současně i oprávnění) patří dle § 18 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině „*žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.*“ To však nejsou povinnosti jediné,

---

³² KNAPP, V. a kolektiv *Tvorba práva a její současné problémy*, 1. vydání, Praha: Linde Praha, a.s., 1998, s. 241

³³ WAALDIJK, K. Cestou malých změn: *Jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 170

³⁴ HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*, 1. vydání, Brno: Doplněk, 1998, s. 79

mezi další, poměrně často zmiňované, patří i vzájemná vyživovací povinnost, jejímž cílem je zajištění stejné životní úrovně oběma manželům.³⁵

Největší problém však vedle toho, že se jedná o společenství muže a ženy vytváří § 1 odst. 2 zákona o rodině: „*Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.*“ V tomto ustanovení se opět projevuje již zdůrazněné normativní upřednostňování rodiny založené manželství oproti rodinám „jen“ fakticky existujícím. Touto větou též argumentují odpůrci předkládaných norem, dle nichž právě z ní vyplývá, proč není možné přiznat registrovaným partnerům práva obdobná manželům. Logická konstrukce celé úvahy vypadá asi takto: Je-li hlavním účelem manželství založení rodiny a řádná výchova dětí, pak všechny výhody přiznávané manželům jsou určeny jen k tomu, aby napomohly takového účelu dosáhnout, aby tak byla i naplněna zásada zakotvená v čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, že totiž rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Co ovšem pak s manželstvím, které nenaplnuje zmíněný účel? Neměly by jim být přiznané výhody odebrány, protože jim neslouží k cíli, pro který byly zamýšleny? Řešením podle mě je, že připustíme účel výchovy dětí jako jeden z možných (i když základních), ale nikoli jako jediný nebo v manželství vždy nutně obsažený. Jen tak zachováme rovnost manželství s dětmi a bezdětných. A takové pochopení pootevřítá zřejmě dvířka do manželství či vztahu s výhodami, ale i povinnostmi, obdobnými i homosexuálním partnerům.

5. Nesezdané soužití

Nesezdané soužití, nebo jinak vztah druha a družky, není v zákoně o rodině výslovně zmiňováno, zřejmě i proto, že náš právní řád (jak již bylo zmíněno) za rodinu považuje především rodinu založenou manželstvím, ale zákon s ním přesto počítá.³⁶ Lze to vyvodit zejména z toho, že právní úprava vztahů mezi rodiči a dětmi není nijak vázána na existenci manželství. Pojmy druh a družka jsou též zmiňovány v dalších právních (zejména veřejnoprávních) odvětvích.

Otázku je tedy nejdříve třeba položit obdobně jako u pojmu manželství. Jaká je definice nesezdaného soužití? Které její znaky dnes vylučují jeho užití jako institutu využívaného homosexuálními partnery? Také legální definice tohoto pojmu chybí, ale obecně lze říci, že se jedná se o muže a ženu, kteří spolu trvale žijí a společně uhrazují

---

³⁵ HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*, 1. vydání, Brno: Doplněk, 1998, s. 92

³⁶ GREGOROVÁ, Z. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Nesezdané soužití v právním řádu ČR*, Právní rozhledy, 1998, č. 5, s. 210

náklady na své potřeby.³⁷ Je zřetelné, že takové vymezení tohoto pojmu v podstatě opisuje definici domácnosti a dochází v něm pouze k záměně soužití osob fyzických (v případě domácnosti) a soužití muže a ženy (ve vztahu druha a družky).

I proto, že tento druh soužití je méně institucionalizován a požívá obecně menší vážnosti, je pro mnohé odpůrce registrovaného partnerství s právy na úrovni manželství přijatelný (alespoň dle některých jejich vyjádření). Taková úprava se totiž nijak nedotýká institutu manželství, který má i dnes silně se projevující tradiční, a to zejména náboženské kořeny, a oddaluje, i když možná jen opticky (dítě může nezrušitelně osvojit podle zákona o rodině, i když pouze výjimečně, i osaměle žijící osoba), potenciální možnosti adopcí, které jsou jedním z největších „strašáků“ celé této problematiky.

Již bylo zmíněno, že i nesezdanému soužití přiznávají některé normy poměrně významné právní účinky. Z veřejnoprávních norem se jedná například o trestní řád, který uznává druha příp. družku jako osobu se samostatnými obhajovacími právy. Další oblastí, kde se může takový vztah projevit je oblast sociálního zabezpečení (vyjma důchodového pojištění). Například v zákoně č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců (což je jeden z nejstarších v této oblasti), se za rodinné příslušníky považují i druh příp. družka, žijí-li ve společné domácnosti alespoň 3 měsíce. Obdobně i např. v zákonu č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, kde se rodinou rozumí oprávněná fyzická osoba a společně s ní posuzované osoby, pokud spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby, jedná-li se o manžele, případně druha a družku. Obě tedy přiznávají nároky ženě a muži žijícím v nesezdaném soužití, ani jedna ze zmíněných norem ale neumožňuje posuzovat jako příslušníky rodiny, respektive osoby s nároky z těchto právních předpisů vyplývajících partnery stejného pohlaví.

V některých ohledech se problémy nesezdaných párů přibližují spolužití párů homosexuálních. Například tím, že ani oni nemohou využít právní domněnku existence společné domácnosti jako manželé a musí podmínky nároku v tomto směru vždy prokazovat. Rozdíl je však v tom, že lidé žijící v nesezdaném soužití mají vždy ještě jinou možnost. Mohou totiž téměř bez výjimky uzavřít manželství a všem souvisejícím problémům se tím okamžitě vyhnout. To je i důvod, proč mnoho autorů podrobnější legislativní zakotvení práv druha a družky odmítá. Mezi další odůvodnění patří i to, že

---

³⁷ GREGOROVÁ, Z. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Nesezdané soužití v právním řádu ČR*, Právní rozhledy, 1998, č. 5, s. 211

pokud ze vztahu nevyplývají také příslušné povinnosti, není třeba partnerům přiznávat nějaká speciální práva, a vytvářet tím jakési manželství nižšího stupně.³⁸

6. Shrnutí

Jak již bylo řečeno, u každého sociálního problému a i zde, jde především o jeho definici. Na jedné straně stojí ti, kteří hovoří o existenci problému a možnosti jeho řešení, na druhé straně ti, kteří se snaží původní problém definovat jako „neproblém“ a snaží se omezit vliv těch, co přišli s první definicí. Zastánci argumentují vzletnými frázemi a o konkrétních dopadech nemluví, protože by byla zřejmá výhodnost návrhu. Oproti tomu odpůrci definují problém jako legislativně technický a odmítnutí klasifikují jako pro celou společnost včetně homosexuálně orientovaných osob prospěšné, protože návrh je v této rovině nedokonalý, a proto v právním řádu škodlivý.³⁹

To vše ale přichází až po první fázi, ve které obě skupiny (dokonce snad i většina odpůrců) tvrdí, že nějaká legislativní úprava je možná, podle jiných potřebná či nutná. A v této chvíli dochází podle mě k velké chybě, namísto toho, aby se zpracovatelé a posléze zejména zákonodárci oprostili od všech nepodstatných jevů a otázek, dochází k rozmělnění celého problému tak, jak o tom mluví Keese Waaldijk.⁴⁰ Pak má ve druhé fázi totiž přijít už jen určení práv a povinností, které budou párům legislativně přiznány, nalezení institutu, který je obsahem nejpodobnější a rozhodnutí, zda úpravu formulovat generální klauzulí, či přesným výčtem jejího obsahu. Nikoli, jako u do dnešní doby projednávaných návrhů, kdy nastává třeba debata o řešení současných problémů tradiční rodiny (rozuměj založené manželstvím) v České republice či neúnosnosti dalších sociálních výdajů v neustále více se zadlužujících veřejných rozpočtech.

A právě pro tuto druhou fázi, je důležité soustředit se na určení cíle, kterého má být pomocí normy dosaženo. Je třeba brát v úvahu to, že právo resp. jeho normy působí k dosažení cílů vždy i ve souvztažnosti s jinými sociálními jevy a normativními systémy ve společnosti existujícími, které ho mohou podpořit ovšem na druhou stranu i srazit jeho efektivitu na kolena. A to proto, že právní regulace tvoří pouhou jednu ze součástí celého sociokulturního systému a právo je také jen jedním z normativních systémů ve společnosti se uplatňujících. Proto je důležité, aby existovala korelace mezi jeho normami a např.

---

³⁸ GREGOROVÁ, Z. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Nesezdané soužití v právním řádu ČR*, Právní rozhledy, 1998, č. 5, s. 214

³⁹ LINEK, L. *Partnerské soužití jako sociální problém*, Parlamentní zpravodaj, 1999, č. 5, s. 16

⁴⁰ WAALDIJK, K. *Cestou malých změn: Jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 170

normami morálními, i když na druhou stranu lze normy právní považovat z určitého pohledu za nadřazené ostatním (např. morálním, politickým a jiným). A to právě z toho důvodu, že normy z různých systémů a tedy normy, kterými se řídí jednotlivci, jsou odlišné, a musí být proto nějaké rozhodující, které vždy převládne.⁴¹ O dopadu tohoto obecně nežádoucího jevu (tedy nadbytečné rozpornosti norem jednotlivých systémů sociální regulace) na sociální efektivitu působení práva však již řeč byla.

---

⁴¹ HARVÁNEK, J. *Motivační faktory v působení práva*, Brno: Masarykova univerzita, 1991, s. 43

Kapitola III. Zákaz diskriminace osob na základě sexuální orientace:

(pojem diskriminace a jeho úprava s důrazem na normy mezinárodního a ústavního práva)

1. Pojem diskriminace

V definici diskriminace [lat. *discriminare* - dělat rozdíl] se jednotlivé prameny do velké míry v podstatě schodují. Při použití Velkého slovníku naučného lze konstatovat, že: *„diskriminace je nerovné a tím i nespravedlivé zacházení s částí obyvatelstva na základě rasové, kulturní a náboženské odlišnosti, popřípadě odlišnosti pohlaví apod. Spočívá v záměrném znevýhodnění vytvářením nerovných podmínek. Je provázena předsudky, zvyky a někdy ustanovena zákony“*.⁴² Ještě je nutné dodat, že diskriminace sice vychází z předsudků (t.j. zaujatého postoje vůči někomu nebo něčemu), ale ty jsou jen určitým stavem mysli, diskriminace je však oproti tomu konkrétní akcí.

Co se týká osob homosexuálně orientovaných, pak se různý přístup k nim a osobám heterosexuálním v historii projevoval (a mnohde projevuje i v současnosti) bezpochyby ve více oblastech než jen pouze v otázkách partnerského soužití. Rozdíl je však v tom, že se jedná resp. jednalo o oblasti, kde je odlišný přístup ke gayům a lesbickým ženám za diskriminaci obecně uznáván a je proti němu jako proti veškeré ostatní diskriminaci bojováno. U otázky legislativního zakotvení soužití homosexuálních párů diskuze, zda nemožností jej uzavírat, dochází k jejich diskriminaci, zřejmě ještě zcela neskončila (jak bylo již zmíněno v minulé kapitole a bylo to nakonec vidět též v českém parlamentu při projednávání dosud předložených návrhů). Typickými oblastmi, ve kterých již byla ve většině států svedena úspěšná bitva proti takovému rozlišování, byla otázka armády (ve kterých nebyla homosexuálně orientovaných osobám umožněna služba), či věkových hranic pro legální sexuální styk (ty bývaly běžně rozdílné pro styk homo- a heterosexuální), resp. vůbec zlegalizování homosexuálních styků. I dnes však existují státy, kde v těchto oblastech diskriminace stále přetrvává.

2. Diskriminace a normy mezinárodního práva

Již bylo v minulé kapitole zmíněno, že někteří z odpůrců registrovaného partnerství považují jeho právní úpravu naopak za diskriminaci heterosexuálních párů (pokud není úprava přístupná též jim jako např. ve Francii), kterým nebude umožněno získat podobné

---

⁴² *Velký slovník naučný*, 1. vydání, Praha: Diderot, 1999

výhody jako registrovaný pár. Objevuje se tu opět argument, že bez protihodnoty nelze žádná zvláštní práva poskytovat. Proti tomuto pojetí diskriminace však může stát již též zmíněné, že totiž heterosexuální pár může vždy uzavřít manželství a užívat tak práv a jiných výhod z něj vyplývajících a je na tom tedy nikoli hůř, ale naopak vždy lépe než pár homosexuální.

V souvislosti s tím se často objevuje též otázka souladu nebo rozporu právní úpravy registrovaného partnerství s mezinárodněprávními závazky České republiky. Jinak řečeno: je povinností České republiky vyplývající pro ni z mezinárodního práva mít podobnou úpravu (jak argumentují někteří její zastánci) nebo zakotvením takového předpisu v českém právním řádu naopak může dojít k porušení některých jiných práv a povinností, které se naše země zaručila na poli mezinárodního práva respektovat (jak namítají někteří odpůrci). Nesoulad takové úpravy odvozují odpůrci z mezinárodněprávních norem na ochranu rodiny či manželství, které jsou obsaženy např. ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Již v minulé kapitole jsem se ale zmínila o tom, že, dle mého názoru, zakotvení registrovaného partnerství nijak rodinu ani manželství neohrožuje a nedotýká se tedy snad ani úpravy našich závazků na tomto poli.

Ještě více do popředí tato otázka vystoupila s přijetím novely Ústavy České republiky, ke které došlo ústavním zákonem č. 395/2001. Tato norma bývá sice zkráceně označována jako „*euronovela*“, ale dle všeobecného názoru se spíše jedná o celkové otevření české ústavy mezinárodnímu právu. Čl. 1 odst. 2 Ústavy ČR dnes zní: *Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.* Toto ustanovení a další, zejména nové znění čl. 10, podle kterého *Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.* - dnes ještě více kladou důraz na práva a povinnosti, které pro Českou republiku znamená přijetí každého mezinárodněprávního dokumentu, jímž je vázána.

3. Všeobecná deklarace lidských práv

Tento dokument přijatý v prosinci roku 1948 v New Yorku je stále považován za jeden ze základních pramenů v oblasti mezinárodního práva veřejného. K otázce diskriminace, resp. rovného zacházení, se vztahují především:

- čl. 2 odst. 1

Každý má všechna práva a všechny svobody, stanovené touto deklarací, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství,

politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.

- čl. 7

Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakéhokoli rozlišování. Všichni mají právo na stejnou ochranu proti jakékoli diskriminaci, která porušuje tuto deklaraci, a proti každému podněcování k takové diskriminaci.

K ochraně rodiny se vztahuje její čl. 16 odst. 3: *Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.*

4. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Jedná se o jeden ze dvojice dokumentů přijatých v roce 1966 (tím druhým je Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech). Tento pakt zahrnuje k našemu problému zejména ustanovení:

- čl. 23 odst. 1

Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má právo na ochranu společnosti a státu.

- čl. 17 odst. 1

Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst.

- čl. 26

Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakékoli diskriminace. Zákon zakáže jakoukoli diskriminaci a zaručí všem osobám stejnou a účinnou ochranu proti diskriminaci z jakýchkoli důvodů, např. podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, majetku a rodu.

5. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Jde o dokument přijatý v roce 1950 v rámci Rady Evropy, který - inspirován především Všeobecnou deklarací lidských práv - představuje první právně závazný mezinárodní instrument, který usiloval o ochranu širokého okruhu občanských a politických práv.⁴³ Jeho nepopiratelnou výhodou je, že porušení jím garantovaných práv

---

⁴³ ŠTURMA, P. *Úvod do Evropského práva ochrany lidských práv*, 1. vydání, Praha: Karolinum, 1994, s. 5

státem, který je Úmluvou vázán, se může jednotlivec přímo dovolat u Evropského soudu pro lidská práva. Význam včetně dodatkových protokolů vystupuje v České republice do popředí též činností Ústavního soudu, který na něj ve své judikatuře pravidelně odkazuje (dříve zejména jako na smlouvu pro něj bezprostředně závaznou, protože spadající pod původní znění čl. 10 Ústavy ČR, dnes již spíše jako na stabilní součást své judikatury).

K tématu mé práce lze zmínit tyto její ustanovení:

- **čl. 8 - *Právo na respektování rodinného a soukromého života***

1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Tento článek vyjadřuje svým zněním zejména požadavek tolerance a plurality.

Svoboda sexuálního života původně v Úmluvě vůbec nezmíněná, byla rozvinuta praxí Evropského soudu pro lidská práva ve standardu práva na soukromí a dnes tedy obsahuje čl. 8 i právo dospělých na homosexuální styky.

Právo na rodinný život, další ze složek tohoto článku, nijak nerozlišuje zda se jedná o rodinu legitimní nebo faktickou.

- **čl. 12 - *Právo uzavřít manželství***

Muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.

Při rozhodování ve věcech, kde bylo namítáno porušení právě tohoto článku, byly vyjádřeny z našeho pohledu některé zajímavé myšlenky.

Například ve věci Rees v. Spojené království (rozsudek z roku 1986, Série A-106), kde nebylo transsexuální osobě přiznáno právo na uzavření manželství, někteří ze členů Komise pro lidská práva vyjádřili svůj názor, že „...*při specifitějším pohledu a s přihlédnutím k sociálnímu účelu zahrnuje článek 12 Úmluvy fyzickou schopnost plození. ... Z toho jasně vyplývá, že institut manželství, jehož základním účelem je založení rodiny, vyžaduje v podstatě schopnost plození. Z uvedeného vyplývá, že smluvním státům Úmluvy musí být umožněno vyloučit z manželství osoby, jejichž sexuální kategorie implikuje fyzickou nezpůsobilost k plození a to buď absolutně nebo ve vztahu k sexuální*

kategorii druhého manžela.“ ⁴⁴ Dle názoru P. Šturmy ⁴⁵ tento případ zastavil nežádoucí vývoj, který odděloval institut manželství od právního zajištění jeho hlavní funkce (založení rodiny).

Zajímavé jsou též některé ideje vyjádřené v separátním mínění, které připojil H. G. Schermers ke zprávě komise, jež zaujala ve věci *W. v. Spojené království*, která konstatovala, že k porušení článku 12 v tomto případě (týkal se v podstatě stejného problému jako věc *Rees*) nedošlo. Cítuji tedy ze separátního vota: „*Tento článek zahrnuje dvě (vzájemně spjatá) práva: právo uzavřít manželství a právo založit rodinu. Na rozdíl od článku 8 nemá tento článek druhý paragraf, který by upravoval zasahování státních orgánů do těchto práv ve výjimečných případech. Tím je zdůrazněn fundamentální charakter práva uzavřít manželství a práva založit rodinu. V podstatě nelze do těchto práv zasahovat ve veřejném zájmu, pro což existují velmi dobré důvody. Práva žít v rodině a, je-li osoba svým věkem způsobilá, uzavřít manželství a založit rodinu jsou pro lidi mimořádně důležitá. Odepření těchto práv znamená odsoudit člověka do samoty a opuštěnosti. ... Základní právo upravené tímto článkem by mělo být garantováno též homosexuálním a lesbickým dvojicím. ... Někdo má za to, že sociálním účelem článku 12 je fyziologická možnost plodit děti. To však již dávno není jediná funkce manželství ve společnosti. Jeho funkce vytvořit rodinu jako nejmenší a nejdůležitější jednotku společnosti je přinejmenším stejně důležitá. Kromě toho by bylo neakceptovatelnou diskriminací, kdyby pouze lidé, kteří jsou schopni plodit děti, měli právo na rodinný život.“* ⁴⁶

- **čl. 14 - *Zákaz diskriminace***

Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.

Tento článek v podstatě nemá vlastní oblast působnosti, nezakazuje totiž diskriminaci obecně, ale pouze v kontextu s nějakým dalším ustanovením Úmluvy. Ustanovení bylo a stále je dále rozvíjeno v judikatuře Komise i Soudu.

---

⁴⁴ ČAPEK, J. *Právní slovník Evropské ochrany lidských práv*, 1. vydání, Ostrava: Orac, 1998, s. 209

⁴⁵ ŠTURMA, P. *Úvod do Evropského práva ochrany lidských práv*, 1. vydání, Praha: Karolinum, 1994, s. 66

⁴⁶ ČAPEK, J. *Právní slovník Evropské ochrany lidských práv*, 1. vydání, Ostrava: Orac, 1998, s. 210 - 211

6. Dokumenty přijaté v rámci Evropské unie

Vzhledem k jasnému zahraničněpolitickému směřování České republiky a probíhající harmonizaci našeho práva s právem Evropské unie vzrůstá jeho důležitost v našem státě již v dnešní době. Specifické postavení tohoto právního systému, který stojí někde na pomezí práva mezinárodního a vnitrostátního a jehož normy mohou mít ve členských státech přímý účinek, který umožňuje jednotlivcům dovolat se práv z nich vyplývajících bez jejich dalšího provedení ve vnitrostátním právním řádu přímo u orgánů příslušného státu, s sebou přináší i zvýšený význam evropských norem.

a. Smlouva o založení Evropského (hospodářského) společenství

Amsterodamskou smlouvou (podepsanou v roce 1997) byly do článku 13 (ex-čl. 6a), který má posilovat princip nediskriminace, přidány tři nové diskriminaci zakazující důvody, mezi nimiž je i sexuální orientace. Tento článek tedy dnes zní: *Aniž by byla dotčena ostatní ustanovení této smlouvy a v rámci pravomocí svěřených Společenství touto smlouvou, může Rada na návrh Komise a po konzultaci s Evropským parlamentem učinit jednomyslně opatření k potírání diskriminace z důvodů pohlaví, rasového nebo etnického původu, víry nebo světového názoru, invalidity, věku nebo **sexuální orientace**.*

b. Charta základních práv Evropské unie

V reakci na padesáté výročí Všeobecné deklarace lidských práv v prosinci roku 1998 rozhodlo zasedání Evropské rady v červnu 1999 o sepsání návrhu charty základních práv, aby se tak zvýšilo všeobecné povědomí o těchto právech. Charta je založena na smlouvách Společenství, mezinárodních úmluvách (jako jsou Evropská úmluva o lidských právech nebo Evropská sociální charta), dále na ústavních tradicích členských států Unie a různých deklaracích Evropského parlamentu. Práce na sepsání Charty byla svěřena zvláštnímu orgánu - dnes známému jako Konvent - složenému z 62 členů, včetně zástupců hlav států, šéfů vlád, předsedy Evropské komise a členů Evropského parlamentu a národních parlamentů. V průběhu příprav Charty byla vyslechnuta stanoviska Hospodářského a sociálního výboru, Výboru regionů, Ombudsmana a též jiných orgánů, sociálních skupin nebo expertů pozvaných, aby vyjádřili svá stanoviska. Návrhový výbor, sestávající z předsedy a z místopředsedů Konventu a ze zástupce Komise, sepsal po konzultacích s ostatními členy předběžný návrh Charty. Na základě tohoto textu navrhla Evropská rada během svého zasedání v prosinci 2000 Evropské komisi a Parlamentu, aby společně vyhlásily Chartu základních práv Evropské unie. Přijetí Charty a otázka jejího

včlenění do smluv je součástí debaty o přijetí evropské ústavy, takže se v současné době jedná o právně nezávazný dokument. Charta byla deklarována v prosinci 2000 během zasedání Evropské rady v Nice.

V čl. 21, který je nazván „**Zákaz diskriminace**“ se říká, že: „*Každá diskriminace z jakéhokoli důvodu, např. z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, etnického nebo sociálního původu, genetických rysů, jazyka, náboženského vyznání nebo víry, politického nebo jakéhokoli jiného přesvědčení, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodu, zdravotního postižení, věku či **sexuální orientace** se zakazuje.*“

Právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 7) a právo uzavřít manželství a založit rodinu (čl. 9) jsou v Chartě koncipovány obdobně jako v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

c. Rezoluce Evropského parlamentu

Všechny předcházející dokumenty se registrovaného partnerství týkají pouze nepřímo. Již v roce 1994 však Evropský parlament přijal rezoluci „*Resolution on equal rights for homosexuals and lesbians in the EC*“ č. A3-0028/94, která mimo jiné doporučovala členským státům přijmout právní úpravu soužití homosexuálních párů, jež by párům stejného pohlaví přiznávala stejná práva, jako mají manželské páry a to (i když jen těsnou většinou) včetně práva adopce. Tato rezoluce pak byla připomenuta v roce 1998 dvěma dalšími rezolucemi č. B4-0824/98 a B4-0852/98, které ovšem, jak je nutno připomenout, stejně jako akt z roku 1994, nemají ani pro členské státy právní závaznost.

V prosinci roku minulého (t.j. 2002) byla přijata zatím poslední rezoluce Evropského parlamentu pod označením A5-0451/2002, zabývající se otázkou lidských práv, která se z části týká i tohoto tématu. V tomto dokumentu jsou členské státy žádány, aby uznávaly nesezdaná soužití - jak párů hetero- tak homosexuálních - a to se stejnými právy jako mají manželé a umožnily uzavření manželství mezi osobami stejného pohlaví. Dále rezoluce vyzývá členské země, aby prosadily společný postup v oblasti boje proti diskriminaci homosexuálních mužů a žen. Současně se v doprovodných zprávách mimo jiné konstatuje, že v registrovaném partnerství žilo ke konci roku 2000 více než 30 000 Evropanů.

d. Rozhodnutí Evropského soudního dvora

Mnozí nepovažují rezoluce Evropského parlamentu o této otázce za nijak závažné. Argumentem pro snížení jejich předvedčivosti je například pro J. F. Haderku⁴⁷ rozsudek z roku 1998 ve věci Grant v. South-West Transins Ltd., dle kterého, pokud jde o zaměstnanecké výhody, nelze homosexuální poměr v žádném případě stavět na roveň manželství nebo i nesezdanému heterosexuálnímu páru.

e. Obecně ke vztahu práva Evropské unie k této otázce

Lze říci, že to, že se v případě práva Evropské unie jedná o neustále se rozvíjející právní řád, umožňuje, aby jeho normy, ale i právně nezávazné akty jejích orgánů, mnohem bezprostředněji reagovaly na všechny objevující se společenské problémy a potřeby. V tomto směru je pro homosexuálně orientované jedince neustálou nadějí, že se povinnost umožnit jim uzavřít právem aprobovaný svazek, dostane z právně nezávazných aktů i do některého právně závazného pramene, i když pravděpodobnost je i v dnešní době poměrně malá kvůli odporu tradičně nábožensky založených členů Unie jako jsou Irsko, Španělsko a do budoucna zejména Polsko.

7. Diskriminace v právním řádu České republiky

Rovnost všech lidí jako jejich základní vlastnost je zakotvena již v čl. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen Listina). *Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.* Toto znění čl. 3 odst. 1 Listiny do značné míry odpovídá vyjádřením principu nediskriminace ve zmíněných mezinárodních dokumentech a jako ve většině z nich se sexuální orientace jako důvod zakazující diskriminaci výslovně neobjevuje, což však neznamená, že by jako takový nebyla obecně uznávána.

Ochrana rodičovství a rodiny je zařazena do hlavy IV. Listiny (konkrétně do čl. 32 odst. 1) mezi práva hospodářská, kulturní a sociální, ve které však není žádné ustanovení o ochraně manželství v mezinárodních smlouvách poměrně běžné.

Tato ustanovení by teoreticky mohla být dále rozvinuta též judikaturou Ústavního soudu, ale hlava IV. Listiny je narozdíl od hlavy následující jeho judikaturou v podstatě

---

⁴⁷ HADERKA, J. F. *Několik poznámek k nedávnému pokusu o právní institucionalizaci homosexuálního soužití v České republice*, Správní právo, 1998, č. 5, s. 267

nedotčena zřejmě i proto, že ve velké míře (včetně čl. 32 odst. 1) podléhá ustanovení čl. 41 odst. 1 Listiny, podle kterého se těchto práv lze domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí.

8. Shrnutí

Z tohoto jen velmi stručného nástinu nejdůležitějších mezinárodněprávních dokumentů z oblasti ochrany lidských práv, které se v praxi uplatňují, lze učinit závěr, že úprava soužití partnerů stejného pohlaví v legislativě České republiky:

1. zcela jistě neodporuje žádnému jejímu mezinárodněprávnímu závazku včetně těch, které se týkají ochrany manželství, protože v této oblasti je chráněno především právo uzavírat manželství, které úprava registrovaného partnerství nijak neohrožuje (co se týká ochrany rodiny a jejího možného narušení uzákoněním partnerství párů stejného pohlaví odkazují k již řečenému)
2. není povinností, která by se dala bez dalšího z jakéhokoli pro Českou republiku právně závazného ustanovení mezinárodního dokumentu vyvodit, i když existují indicie (zejména v rezolucích Evropského parlamentu), dle kterých je taková úprava žádoucí

Důvod v podstatě chybějící mezinárodněprávní úpravy postavení homosexuálně orientovaných osob ve společnosti včetně úpravy jejich svazků na mezistátní úrovni, zřejmě není ani tak v tom, že by tato otázka nebyla všeobecně mezi populací v různých státech vnímána jako problém, který je záhodno řešit, ale spíše v tom, že se jedná o věc stále do značné míry kontroverzní, která je proto na mezinárodní scéně v podstatě blokována tak, jako je tomu v Evropské unii a jak se to nakonec projevilo i při projednávání návrhů v českém parlamentu.

Všeobecný zákaz diskriminace je vzhledem k homosexuálně orientovaným jedincům v tzv. civilizovaných státech (vyjdeme-li ze členění lidských práv jak jej činí Listina) nezpochybnitelný a v podstatě nezpochybňovaný v rovině základních lidských práv a svobod (byť s výhradou otázky přesného naplnění práva soukromí) i v oblasti práv politických. Poněkud rozdílná situace však zůstává u kategorie práv hospodářských, sociálních a kulturních zejm. vzhledem k úpravě ochrany rodiny, která ovšem na druhou stranu bývá v mezinárodních dokumentech řazena na přednější místa, než je tomu v naší Listině, čímž však získává ještě větší význam.

Kapitola IV. Komparace evropských právních řádů:

(stručný vývoj reakce na homosexualitu a úprava soužití homosexuálních párů v dnešní Evropě)

Vzhledem k současnému směřování České republiky snad již přímou cestou do Evropské unie se budu v této kapitole věnovat především zemím Evropské unie (a to včetně některých zemí kandidátských) a zemím s EU těsně sousedícím a kooperujícím (jako je např. Švýcarsko či Norsko). Kromě souvislosti regionální mne k tomu vede též příbuznost jednotlivých právních okruhů, které řadíme (vyjma systému práva Velké Británie) do společné rodiny práva kontinentálního stejně jako právo české, a které jsou si v posledních letech ještě blíže právě kvůli nadále se prohlubující integraci, jež s sebou přináší nutnost přinejmenším vzájemné kompatibility jednotlivých právních řádů.

1. Vývoj reakce společnosti na homosexualitu

Historický vývoj reakce na homosexualitu lze v podstatě rozčlenit na tři základní fáze. Waaldijk⁴⁸ o nich mluví jako o tzv. *standardní posloupnosti*:

1. Dekriminalizace homosexuálních styků

Jako první byla trestnost homosexuálních styků zrušena v roce 1791 ve Francii, tak jak to odpovídalo její situaci vpravdě revoluční, a z ní během několika málo let „vyvezena“ do dalších zemí, jež byly součástí tehdejší francouzské říše, například do Lucemburska a Belgie - mluví se o tzv. první vlně dekriminalizace, tu v počátku 20. století následovala druhá (třeba opět v revoluční situaci, tentokrát ovšem v Rusku), bývalé Československo pak bylo součástí vlny třetí (ČSSR k tomuto kroku přistoupila v roce 1961), která probíhala v šedesátých letech minulého století a skončila v podstatě až v letech devadesátých, kdy homosexuální styky dekriminalizovaly země jako Albánie, Kypr či Moldávie (všichni v roce 1995).

Dekriminalizace bývá též provázána resp. dříve či později následována stanovením rovného věku pro beztrestnost sexuálních styků (samozřejmě konsenzuálních). V bývalém Československu k tomuto kroku došlo v roce 1990. Rozdílné věkové hranice pro homosexuální a heterosexuální styky jsou v Evropské

---

⁴⁸ WAALDIJK, K. Cestou malých změn: *Jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 156

unii vnímány jako porušení Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (konkrétně jejího čl. 14 zakotvujícího zákaz diskriminace).

Kriminalizace homosexuálních styků není v současné době v evropských zemích (členských i kandidátských) vnímána jako zásadní problém. Poslední krok, kterým je obvykle stanovení stejného věku pro beztrestnost sexuálních styků, byl v podstatě završen v roce 2002, kdy došlo ke změně trestních zákonů v několika kandidátských zemích (např. v Bulharsku či na Kypru) a v Rakousku, které bylo vystaveno dlouhodobé kritice.

2. *Nediskriminace*

Projevem této fáze byly zejména tzv. antidiskriminační zákony přijaté např. v Norsku (v roce 1993), Francii (v roce 1985), Irsku (v roce 1989) či v Nizozemí (v roce 1992).

Zatímco ve členských zemích EU taková legislativa, zastřešována nakonec i Amsterodamskou smlouvou, nechybí, v kandidátských zemích není zatím obvyklá. Podobná ustanovení mají ve svých řádech např. Slovinsko, Rumunsko, Lotyšsko a i Česká republika (konkrétně se jedná o antidiskriminační ustanovení §1 odst. 4 zákona č. 65/1965 Sb., zákoníku práce).

3. *Uznání resp. legalizace partnerských vztahů gayů a lesbiček*

V této fázi lze lišit již zmíněné tři základní možnosti legislativní úpravy tohoto vztahu:

- vztah na úrovni nesezdaného soužití (často přístupný hetero- i homosexuálním párům)
- specifický svazek nazývaný nejčastěji registrovaným partnerstvím (výjimečně přístupný i heterosexuálním párům)
- manželství

Erich Heinze v této souvislosti mluví o tzv. *modelu širokého uznání*, který zahrnuje v podstatě první a druhou variantu a *modelu plného uznání*, odpovídajícímu třetí fázi, který ústí až ve zrušení heterosexuální výlučnosti manželství.⁴⁹ O této klasifikaci nemohou zřejmě vyvstat žádné pochybnosti, protože se při jejím vytváření vychází pouze z faktického legislativního stavu, spory ale mohou vzniknout okolo vzájemných vazeb mezi jednotlivými fázemi. Dle Heinze neexistuje obecně nutnost přechodu od „nižšího“ modelu k „vyššímu“ a „*postupně převládne model širokého uznání, který nejlépe odpovídá*

---

⁴⁹ BARŠOVÁ, A. *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 176

povaze a dynamice vývoje mezinárodního práva lidských práv.“⁵⁰ Oproti tomu Kees Waaldijk, který pracuje s podobným členěním, mluví o postupném přechodu mezi jednotlivými fázemi podle „zákona malé změny“, dle kterého: „*Jakákoli legislativní změna znamenající pokrok v uznání a přijetí homosexuality bude uzákoněna pouze tehdy:*

- *je-li tato změna vnímána jako malá, nebo*
- *jestliže je dopad této změny zmenšen nějakou doprovodnou „malou legislativní změnou“, která potvrzuje zavržení homosexuality,*

přičemž vždy platí, že každý krok působí jako stimulační faktor pro krok následující.“⁵¹

V tomto pojetí tedy není kompromis nikdy trvalý.⁵² Tuto teorii dobře dokumentuje například postupný vývoj legislativy v Nizozemí, tak jak bude posléze nastíněn.

2. Modely uzákonění homosexuálních soužití

V souvislosti se zmíněným způsobem uznání a faktickým legislativním stavem v evropských zemích, lze tedy lišit tři různé modely řešení právního postavení vztahů stejnopohlavních párů:

1. **Severský model** - jedná se o model nejstraší, který má svůj původ v Dánsku, jenž legalizoval tyto vztahy již v roce 1989. Následovaly Norsko (1993), Švédsko (1995) a Island (1996), kde všude byl převzat model oddělené speciální normy, která upravuje otázky sice obdobně manželství, ale s taxativně stanovenými výjimkami (tedy forma odpovídající prvním dvěma návrhům předkládaným v našem parlamentu používající generální klauzuli, která odkazuje na normy týkající se manželství s vyjmenovanými odchylkami). Tyto výjimky se v původních zněních předpisů nejčastěji týkaly otázek vztahů k dětem resp. rodičovství vůbec a cizinecké problematiky. Zejména v oblasti rodičovství však dochází k postupnému odbourávání původně nastavených překážek.

Významným posunem pro vztahy homosexuálních partnerů v Evropě se stalo přijetí zákona k ukončení diskriminace společenství osob stejného pohlaví v Německu, v únoru 2001. Tento zákon narozdíl od severských neodkazuje úpravu registrovaného partnerství obecně na normy upravující manželství, nýbrž postupně a výslovně přizpůsobuje jednotlivé zákony a jiné právní předpisy (tedy je použit stejný způsob jako v doposud posledním, tedy třetím v českém parlamentu

⁵⁰ BARŠOVÁ, A. *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 176

⁵¹ WAALDIJK, K. *Cestou malých změn: Jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 157

⁵² BARŠOVÁ, A. *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 175

projednávaném, návrhu zákona). Bez ohledu na tento poněkud náročný a krkolomný způsob zpracování, však znamená německý zákon veliký přínos k řešení problematiky vztahů stejnopohlavních párů, zejména vzhledem k velikosti a evropskému významu tohoto státu, a vyvrací též jeden z dosavadních argumentů proti uzákonění registrovaného partnerství v České republice,⁵³ který se opírá o neexistenci podobné úpravy v zemích vycházejících z velkých civilistických kodifikací 19. a 20. století, jakou je i náš stát.

2. **Francouzský model** - který je přístupný též heterosexuálním párům, zakotvuje ve Francii *zákon o občanském paktu solidarity*, kterýmžto názvem je zdůrazněn v první řadě smluvní základ úpravy. Smlouva nemůže nijak regulovat vztahy k dětem a práva a povinnosti z ní vyplývající se v mnohém liší od obsahu právního vztahu mezi manželi.

Tento základní model se uplatňuje též například v původní normě v Belgii, dále v Portugalsku či v zemích přiznávajících určité právní účinky nesezdanému soužití osob (jako je Maďarsko).

3. **Nizozemský model** - v dnešní době nejradikálnější, ruší dosavadní heterosexuální výlučnost manželství. *Zákon o zpřístupnění manželství párům stejného pohlaví* přijatý v roce 2000, který vstoupil v účinnost 1. dubna 2001, je v současné době (spolu s belgickým, dosud neúčinným) jediným svého druhu (nepočítáme-li obdobně radikální úpravu amerického Vermontu, která sice nemluví o manželství, ale práva partnerů jsou zcela totožná s těmi, která mají sezdané páry).

3. Adopce - nejdiskutovanější otázka při každém procesu úpravy homosexuálních vztahů

Téměř bezvýjimečně se v každé diskuzi o registrovaném partnerství dříve či později objeví otázka adopcí zastřešovaná nutně jen velmi neostrým a abstraktním pojmem „blaho dítěte“, používaná výlučně jako argument v neprospěch podobné úpravy. Lze snad s nadsázkou říci, že tato otázka je používána jako bič, kterým se velmi hlasitě práská nad všemi příznivci podobných úprav. Lze jej totiž užít prakticky kdykoli - jak v případě, že úprava obsahuje možnost adopcí, tak pokud v ní tato alternativa chybí. Vždy je totiž možno tvrdit, že právě adopce jsou to, o co jde homosexuálním párům v první řadě,

---

⁵³ HADERKA, J. F. *Několik poznámek k nedávnému pokusu o právní institucionalizaci homosexuálního soužití v České republice*, Správní právo, 1998, č. 5, s. 266

a jakákoli úprava jejich vztahů bude vždy jen prvním krokem k tomu, aby tito partneři takové možnosti dosáhli.

Pionýři na poli osvojení byli některé části Kanady a Spojených států, v evropských poměrech (jedná se tak říkajíc o poslední pětiletku) pak opět Dánsko. V současné době jsou adopce homosexuálním párům povoleny celkem v pěti evropských zemích - jde o Dánsko, Island, Nizozemsko a Švédsko a zcela nově i Velkou Británii, přičemž pouze ve Švédsku je možné též osvojení v cizině, i když se zatím jedná spíše o možnost teoretickou, zejména protože předpokládá též pozitivní odezvu v domovském státě dítěte.

Ač Nizozemí nebylo první zemí, která umožnila homosexuálním partnerům adopce, je dnes opět nejdále: od 1. 1. 2002 zde totiž platí zákon, dle kterého při narození dítěte sezdanému páru dvou žen, nabývají obě současně stejná rodičovská práva (bez nutnosti předchozí adopce jak tomu bylo do účinnosti této normy).⁵⁴

I podle mého názoru je třeba u adopcí ať již páry hetero- či homosexuálními vycházet ze základní premisy, že rozhodující musí být blaho resp. zájem dítěte, nikoli případných adoptivních rodičů.⁵⁵ Právo na dítě se v tomto pojetí modifikuje do jakéhosi práva usilovat o dítě resp. o jeho adopci. Tomu však vždy napomáhá ten fakt, že rozhodnutí o adopci je v každém případě nakonec konkrétním rozhodnutím soudu v případě konkrétního dítěte. Jako by na tuto fázi a na to, že obecná právní možnost adopce homosexuálními páry nikdy neznamena automaticky též možnost faktickou, mnozí odůrci zapomínali.

Pokud bychom tedy chtěli možnost adopcí stejnopohlavními partnery zcela vyloučit, museli bychom se, dle mého názoru, nutně opírat o odborné studie, které by jejich rodičovství dokládaly jako obecně méně hodnotné. A ty podle mých poznatků v současnosti neexistují. Dostáváme se tak do podivně schizofrenní situace, kdy odůrci adopcí argumentují v pozdějším vývoji neodstranitelným nedostatkem mužského resp. ženského vzoru při výchově dítěte v homosexuálním páru, za legislativního stavu, ve kterém je možné, aby nezrušitelným osvojitelem dítěte byla, byť ve výjimečných případech, osaměle žijící osoba⁵⁶ (a to vůbec nemluvíme o velmi vysokém počtu dětí vyrůstajících pouze s jedním z rodičů, což se týká především potomků rozvedených párů).

Další otázkou osvojování velmi blízkou jsou problémy vyplývající z ne/možnosti umělého oplodnění žen žijících v lesbickém svazku. V podstatě není tento postup

---

⁵⁴ BARŠOVÁ, A. *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 178

⁵⁵ BARŠOVÁ, A. *Registrované partnerství – zkouška z tolerance*, Sedmá generace, 2002, č. 8

⁵⁶ § 74 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

problémem, jsou-li metody asistované reprodukce přístupné též svobodným ženám (jako třeba v Nizozemí, kde byl jiný postup odmítnut s poukazem na to, že by tím docházelo k porušování ustanovení holandského *Všeobecného zákona o rovném zacházení*). V České republice může však dnes využít metod asistované reprodukce pouze manželský pár, ačkoli právní síla předpisu (přesně se jedná o opatření ministerstva zdravotnictví z roku 1963 vydané na základě zákona č. 20/1966, o péči o zdraví lidu) je poněkud pochybná, i když obecně respektovaná.

Jak vyplývá z předchozí statě, otázka adopcí stále i v mnohých státech s uzákoněným registrovaným partnerstvím zůstává otevřeným a v řešení vyvíjejícím se problémem.

4. Právní stav v jednotlivých evropských státech

Vybrala jsem do tohoto souhrnu především státy, jejichž úprava otázky soužití osob stejného pohlaví je něčím specifická, a to s již zmíněným omezením výběru na státy evropské. Nelze zřejmě zvolit žádné spravedlivé měřítko, a proto jsou země seřazeny jen podle abecedy.

- **BELGIE**

Belgie měla původní zákon (přijatý v roce 1999) z rodiny normy francouzské stavící na smluvním principu.⁵⁷ Tato smlouva, uzavíraná před notářem a registrovaná v příslušné obci, byla přístupná v podstatě jakýmkoli spolužijícím osobám, t.j. dokonce i třeba sourozencům. Po nabytí účinnosti byli smluvní partneři například společně odpovědní za své výdaje a dluhy, ale na druhou stranu bylo zcela vyloučeno společné zdanění osob žijících v tomto svazku. Již před přijetím tohoto předpisu však radnice velkých měst (opět podobně jako ve Francii) vydávaly homosexuálním párům, které vedly alespoň jeden rok společnou domácnost, certifikát o soužití, který jim umožnil přístup k sociálním službám či bankovním úvěrům, a uznávaly tím faktická soužití homosexuálních párů.

V lednu 2003 došlo v Belgii v tomto směru k velkému pokroku, když byl v parlamentu přijat zákon, kterým Belgie jako teprve druhá země na světě umožňuje homosexuálním párům vstup do manželství. Narozdíl od Nizozemska však belgičtí partneři nemají dosud přístup k adopcím.

---

⁵⁷ Euro-Letter, 1999, č. 75, www.steff.suite.dk, s. 2

- **DÁNSKO**

Již bylo řečeno, že jde o zemi, která byla první, jež přijala do svého právního řádu úpravu institutu registrovaného partnerství, k čemuž došlo 7. června 1989 *zákonem č. 372 o registrovaném partnerství* (v účinnost vstoupil 1. října 1989). Tato norma byla provázena ještě novelami několika zákonů - zákona o vzniku a zániku manželství, dědického zákona, trestního zákoníku a zákona o dědické dani.

Text normy používá generální klauzuli, kterou odkazuje na předpisy upravující manželství, přičemž výjimkou, kde se manželské normy nepoužijí, byl v první řadě zákon o adopci. Podmínkou uzavření bylo, že alespoň jeden z partnerů je dánské národnosti a má trvalé bydliště v Dánsku. Otázka nemožnosti adopcí i nutnosti trvalého pobytu resp. občanství byly předmětem kritiky jeho příznivců od samého přijetí zákona.

Deset let po svém přijetí byl dánský předpis po dlouhých diskuzích změněn (s účinností k 1. červnu 1999), takže v současné době, je přístup k tomuto institutu otevřen i osobám bez dánského občanství, jestliže se oba partneři zdržují na území země minimálně dva roky a otevřela se i cesta k adopcím dětí druhého z partnerů (vyjma adopcí z ciziny).⁵⁸

Kritice organizací podporujících práva homosexuálů tak zůstává vystaven zejména fakt, že lesbickým ženám je v Dánsku nadále zamezen přístup k metodám asistované reprodukce.

- **FINSKO**

Tato severská země přijala zákon o registrovaném partnerství sice dle vzoru okolních severských zemí, ale jen těsnou většinou, po dlouhých celospolečenských i parlamentních diskuzích (zákon byl přijat až pět let po jeho předložení ve finském parlamentu) teprve v září 2001 (s účinností od 1. března 2002) a tato norma neumožňuje adopce homosexuálními partnerům. Registrované partnerství mohou dle tohoto předpisu uzavřít dvě osoby stejného pohlaví starší 18-ti let, pokud alespoň jedna z nich je finským občanem a zároveň žije ve Finsku, nebo se obě zdržují na území země nejméně dva roky předcházející uzavření partnerství. Partnerství uzavřené v jiné zemi je ve Finsku platné, je-li platné v zemi, kde bylo uzavřeno.⁵⁹

---

⁵⁸ Euro-Letter, 1999, č. 70, www.steff.suite.dk, s. 1

⁵⁹ Euro-Letter, 2001, č. 93, www.steff.suite.dk, s. 2

- **FRANCIE**

Ač, jak již bylo zmíněno, byla Francie s poměrně velkým předstihem prvním státem, který dekriminlizoval homosexuální styky, v dalších fázích reakce na odlišnou sexuální orientaci již mezi velké průkopníky nepatří.

Poté, co už v roce 1993 mnohá velká města vydávala osobám hetero- i homosexuálním, žijícím alespoň jeden rok ve společné domácnosti, certifikáty o soužití, které umožňovaly přístup k některým sociálním službám či bankovním úvěrům, byl na podzim roku 1998 Národním shromážděním poprvé schválen návrh zákona, jenž nesezdaným párům, bez ohledu na sexuální orientaci partnerů, zajišťoval práva obdobná manželským v oblasti dědictví, bydlení, daní či sociální péče, který byl ale na jaře následujícího roku zamítnut Senátem (ten předložil vlastní návrh týkající se pouze párů heterosexuálních). Na podzim roku 1999 Národní shromáždění však normu (téměř 10 let po předložení prvního návrhu podobného předpisu) opětovně přijalo, když ve čtvrtém čtení znovu přehlasovalo zamítavé stanovisko Senátu. *Zákon o občanském paktu solidarity (tzv. PACS)*, nabyt účinnosti ještě před koncem téhož roku poté, co prošel na návrh skupiny poslanců úspěšně procedurou předběžné kontroly ústavnosti. Celkem sedm čtení a více než 120 hodin diskuzí ve francouzském parlamentu, provázených stotisícovými demonstracemi jeho odpůrců i příznivců, trvalo projednávání tohoto kontroverzního předpisu.

Tato norma je vystavena na čistě smluvním principu, je přístupná párům hetero- i homosexuálním a dle některých názorů podporuje spíše pluralitu životních stylů než rovnoprávnost homosexuální menšiny; manželství se tak nyní ve Francii stalo nikoli normou, ale pouze jednou z možností.⁶⁰

Partneři nesmí být manželé ani příbuzní ani být vázáni paktem s jinou osobou a uzavřením partnerství se zavazují upravit si svůj společný život. Registrace probíhá u soudu nebo, pokud k ní dochází v cizině, před konzulárním úředníkem. Ke zrušení paktu dochází společným prohlášením před úřadem u něhož vznikl, smrtí jednoho z partnerů resp. jeho sňatkem a po uplynutí tříměsíční lhůty od žádosti jednoho z dvojice. Partneři na sebe uzavřením paktu berou povinnost ke vzájemné péči i společnou odpovědnost za dluhy vyplývající z obvyklého provozu domácnosti. Na rozhodnutí dvojice závisí, zda po třech letech využije možnosti společného zdanění, což se, podobně jako v České republice, vyplatí především při větších příjmových rozílech. Mezi další výhody patří to, že životní

---

⁶⁰ Euro-Letter, 1999, č. 74, www.steff.suite.dk, s. 1 - 2

kapitálové pojištění může být vyplaceno přeživšímu partneru či fakt, že nájemní právo přechází na druhou osobu, pokud partner opustí společný byt nebo zemře.

Francouzské občanství není k podepsání paktu nutné. Francouzské úřady musí brát v úvahu to, že osoba uzavřela pakt, při rozhodování v imigračním řízení, ale sám o sobě pakt k přiznání těchto práv nepostačuje. Zákon se nijak nedotýká otázek rodičovství či problému adopce resp. využívání metod asistované reprodukce, tento fakt je považován příznivci paktu za výhodu předpisu, která do budoucnosti umožňuje otevřít adopce homosexuálním partnerům, což je v současnosti jinými právními předpisy vyloučeno.

• **ITÁLIE**

Podobně jako v další silně religiózní členské zemi Evropské unie, kterou je Irsko (byť irská vláda byla jedním z největších propagátorů rozšíření antidiskriminačního ustanovení v zakládající smlouvě Evropských společenství o zákaz diskriminace na základě sexuální orientace), je tento stát též do určité míry determinován silnými katolickými kořeny a vazbami. Nicméně první a nikoli jediný návrh na zakotvení soužití párů stejného pohlaví do italského právního řádu byl vytvořen celkem záhy - v roce 1993. Předkladatelé byli vždy levicový, či liberální poslanci a návrhy se blížily spíše modelu francouzskému, žádný z nich však nebyl ani podroben projednání v parlamentu.

Některé italské oblasti, jako například Toskánsko, přijaly místní předpisy, které mají v určitých směrech zlepšit postavení homosexuálních párů.

• **MAĎARSKO**

V roce 1995 rozhodl Ústavní soud (rozhodnutí č. 14/1995), že „*je v rozporu s ústavou, jestliže právní předpisy stanovují práva a závazky osob, které žijí mimo manželství v citovém, sexuálním a hospodářském svazku a jež se ke svému vztahu veřejně hlásí, přinášejí právní důsledky výlučně podle definice pojmu životního společenství, obsažené v občanském zákoníku*“ a nařídil vládě, aby ukončila diskriminaci stejnopohlavních vztahů a předložila parlamentu návrh zákona, rozšiřujícího institut druha a družky žijících ve společné domácnosti na partnerství osob stejného pohlaví. Zároveň však rozhodl, že nemožnost uzavřít manželství homosexuálním párů není v rozporu s ústavou.⁶¹

---

⁶¹ PANTOFLÍČKOVÁ, J. – PETŘÍK, R. *Registrace partnerství homosexuálů: Informační studie Parlamentního institutu*, 1996, č. 5.069, www.partnerstvi.stud.cz

Vláda pokynu Ústavního soudu vyhověla. Podle zákona, který přijal maďarský parlament v roce 1996, jsou tedy nově životními druhy dvě osoby žijící ve společné domácnosti v citovém a hospodářském svazku, aniž by vstoupily do manželství. Současný stav je takový, že vztah druh-družka není omezen sexuální orientací osob. Adopce a umělé oplodnění jsou přípustné pouze u manželů, a tedy vyloučeny pro všechny kategorie nesezdaných párů.

Maďarsko je jedinou kandidátskou zemí, která má dnes ve svém právním řádu zakotvenu nějakou formu uznání homosexuálních svazků. Tato alternativa však nepřináší dvojicím prakticky žádná podstatná práva, a není proto v zemi příliš využívána. Na druhou stranu tomuto státě stále chybí obecná antidiskriminační norma.

• **NĚMECKO**

Podobně jako Nizozemsko musela i část německé společnosti usilující o podobný zákon vyčkat doby, než se k vládní moci dostala podobným krokům více nakloněná, t.j. celkově liberálnější a též levicovější koalice, a zejména na čas, kdy vládu po dlouhých letech opustili křesťanští demokraté. Nová koalice, složená ze sociálních demokratů a strany zelených, předložila návrh zákona upravující registrované partnerství koncem roku 1999, přičemž dle původních záměrů měl být institut partnerství využíván i například blízkými příbuznými a jinými osobami, které nemohou uzavřít manželství.

Z politických důvodů byla navrhovaná úprava registrovaného partnerství (již bez zmíněné možnosti využití pro blízké příbuzné) rozdělena do dvou norem, což mělo umožnit brzké přijetí alespoň jednoho zákona, tedy toho, který není nutno předkládat Spolkové radě, kde nemá vládní koalice nutnou většinu. *Zákon o doplnění zákona o registrovaném partnerství a jiných zákonů* tedy potřebuje ke své platnosti ještě souhlas zástupců jednotlivých spolkových zemí. Tato norma přináší registrovaným dvojicím práva zejména v oblasti daní (z příjmů a dědických) a zaměstnaneckých výhod.

V únoru 2001, s účinností k 1. srpnu 2001, byl Spolkovým sněmem přijat *zákon k ukončení diskriminace společenství osob stejného pohlaví*,⁶² jenž zavedl do německého právního řádu zcela nový institut registrovaného životního partnerství osob stejného pohlaví. O jeho legislativní konstrukci je zmíněno již více výše v této kapitole. Partneri jsou jím uznáváni jako příbuzní. Mezi nejdůležitější ustanovení tohoto předpisu patří:

- registrace jsou prováděny státními orgány

---

⁶² Euro-Letter, 2000, č. 84, www.steff.suite.dk, s. 1 - 2

- páry mohou po registraci užívat všech forem příjmení tak jako manželé (zřejmě v Německu nikomu ani nepřišel na mysl argument českého Ministerstva vnitra, kterým v připomínkovém řízení prosadilo do posledního návrhu zákona zákaz používání společných příjmení s tím, že by hrozilo, že partneři budou mít skutečně identická jména! ⁶³ - pravděpodobně to vyplývá z faktu, že při neexistenci přechylování je v Německu podobný stav možný a i celkem běžný)
- v oblasti dědictví se uplatňují normy platné pro manžele
- partneři jsou oprávněni odmítnout svědčit proti sobě v řízení před trestním soudem
- v nemocnicích a podobných zařízeních mají právo na informace o druhém partnerovi
- v případě smrti jednoho z partnerů přechází nájemní právo k bytu na pozůstalého
- je-li jeden z partnerů nezaměstnaný, má nárok na vyšší podporu v nezaměstnanosti, jestliže vychovávají společně s partnerem děti (stejně jako v případě manželství se uplatňují též předpisy o příplatcích na děti)
- v oblasti zdravotního a sociálního pojištění se uplatňují normy platné pro manžele, stejně jako v otázkách přistěhovalectví a udělování pracovního povolení

Tři ze spolkových zemí (konkrétně Bavorsko, Durynsko a Sasko) předložily normu k posouzení Spolkovému ústavnímu soudu s tím, že zákon je neústavní, protože nerespektuje specifickou ochranu, kterou přiznává manželství německá ústava. Návrh na předběžné opatření, které by spočívalo v pozastavení účinnosti, byl však soudem zamítnut. Někteří ⁶⁴ z toho, jak se ukázalo správně, usuzovali, že zákon nebude jako neústavní odmítnut, a to i proto, že by to přineslo nemalé problémy zejména co se týká v mezidobí uzavřených partnerství. V červenci 2002 byl návrh na zrušení předpisu Spolkovým ústavním soudem zamítnut.

• **NIZOZEMSKO**

Již několikrát jsem zmiňovala do určité míry výlučnou roli Nizozemí na poli úpravy vztahů homosexuálních partnerů. Nizozemí nebylo první zemí, kde by byly podobné normy přijaty (naopak první jeho zákon byl „až“ z roku 1997). Dnes je však bez nejmenších pochybností nejdále. Jak tedy došlo k tomu, že Holandsko prolomilo institut manželství též pro homosexuální páry?

⁶³ BARŠOVÁ, A. *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 183

⁶⁴ např. BARŠOVÁ, A. *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 178

Původní návrh na zavedení registrovaného partnerství byl předložen koaliční vládou křesťanských a sociálních demokratů v roce 1994 a měl být kromě homosexuálních párů též přístupný blízkým příbuzným, kterým nebyl povolen sňatek. Nová koalice složená ze sociálních demokratů, liberální strany a sociálně-liberálních demokratů během dvou následujících let provedla v návrhu změny, byli vypuštěni příbuzní a návrh se celkově přiblížil severskému modelu s tím rozdílem, že připouštěl uzavření partnerství i heterosexuálním párům. V této podobě byl přijat a vstoupil v účinnost k počátku roku 1998. Zákon obsahoval tři hlavní výjimky vzhledem k manželství, které se vztahovaly k otázkám:

- rodičovství - registrované partnerství se nijak nedotýká postavení dětí žádného z partnerů
- cizinecké problematiky - pokud cizinec nemá oprávnění k pobytu, nemůže partnerství uzavřít (tato podmínka odpadla roku 1999 a dnes je tedy třeba, aby jeden z partnerů byl občanem nebo měl bydliště v Nizozemí)
- důchodů - penze pozůstalého partnera je mnohem nižší než vdovský resp. vdovecký důchod (což bylo zrušeno také v roce 1999)

V roce 1998 došlo ke dvěma zásadním změnám týkajících se rodičovství. Adopce (vyjma osvojení ze zahraničí) byly otevřeny nesezdaným párům (hetero- i homosexuálním) i jednotlivcům bez ohledu na jejich sexuální orientaci a dalším předpisem vznikla možnost získat společná práva k dítěti pokud jeden z partnerů není jeho zákonným rodičem. Později byly připraveny i normy, které dávají partnerům vůči dětem stejné povinnosti, jako mají manželé vůči nevlastním dětem, a zakotvují automatický vznik společných práv a povinností k dětem v registrovaném partnerství narozeným.

Právní důvody, proč neumožnit za takové legislativní situace uzavírat manželství též homosexuálním párům, nebyly v této chvíli téměř žádné. Již dříve byla sestavena tzv. Kortmannova komise, která doporučila též, aby institut manželství byl otevřen párům stejného pohlaví. Vláda to nejprve odmítala s poukazem na to, že takový svazek nebude uznáván v zahraničí. Tlak, kterému ji ale podrobil zejména holandský parlament, nakonec vedl k předložení návrhu *zákona o zřístupnění manželství osobám stejného pohlaví*, který byl schválen v září 2000.

Tak jen postupnými kroky, které jsem popsala ve Waaldijkově *zákoně malé změny*, dospělo Nizozemí k tomu, že od 1. dubna 2001 je manželství přístupné též párům stejného pohlaví. Bez deseti let dvě století (od roku 1811) uběhly od dekriminlizace homosexuálních styků k plnému legislativnímu uznání homosexuálních jedinců a jejich

životního partnerství, do 1. května 2001, kdy na Amsterodamské radnici uzavřely manželství první holandské homosexuální páry.

- **NORSKO**

Tato země byla druhá v pořadí, která vpravila do svého právního řádu institut registrovaného partnerství osob stejného pohlaví (a to v roce 1993). Jedná se o klasický severský model, který svou příbuznost s předcházející dánskou normou nijak neskrývá; důvodová zpráva k tomuto zákonu se na dánský předpis dokonce přímo odvolává. Narozdíl od Dánska nedošlo (alespoň do dnešní doby) k pozdějšímu umožnění adopcí dětí homosexuálními páry. Partnerství je přístupno osobám za podmínky, že alespoň jedna z osob je norské národnosti, nebo se jedná o občana státu, kde je platná podobná legislativa anebo o osobu, která v Norsku legálně a nepřetržitě žije alespoň dva roky.

- **PORTUGALSKO**

V březnu 2001 přijal portugalský parlament dva návrhy zákonů, které přinášejí uznání soužití stejnopohlavních párů. První z nich rozšířil možnost, kterou zavedla pro heterosexuální páry norma z roku 1999, totiž možnost osob starších 16-ti let žít s partnerem ve „in de-facto union“⁶⁵ (tedy ve vztahu přibližně odpovídajícímu našemu druh-družka) též na homosexuální páry. Faktickým uniím jsou přiznávána některá manželská práva v oblasti daní, penzí, nájmu, sociálních služeb apod. Druhý předpis umožňuje i například přátelům či příbuzným žít v „in joint resp. common economy“, což jim přináší určitá práva třeba v oblasti nájmu a daní. Nejblíže tomuto pojmu je v České republice zřejmě institut osob blízkých, protože podle definice obsažené přímo v tomto předpise se jedná o osoby, které spolu žijí ve stejném obydlí, pomáhají si navzájem a sdílejí svůj každodenní život a příjmy, je-li alespoň jedna z osob starší 18-ti let. Podle obou zákonů je třeba podmínky dvouletého soužití proto, aby dvojice mohla využít práva z norem vyplývajících.

Portugalsko se tak stalo, především zásluhou aktivity socialistických a zelených poslanců, první jihoevropskou zemí uznávající v nějaké podobě partnerství osob stejného pohlaví též v legislativní rovině.

---

⁶⁵ termíny převzaty z Euro-Letter, 2001, č. 88, www.steff.suite.dk, s. 2 - 3

- **RAKOUSKO**

Tento náš jižní soused nemá dosud ve svém právním řádu zakotvenu žádnou normu zabývající se právním postavením homosexuálních párů, žijících v trvalém citovém a ekonomickém svazku.

Naopak teprve v polovině roku 2002 zde bylo zrušeno ustanovení trestního zákona (konkrétně se jednalo o čl. 209), které stanovovalo rozdílné věkové hranice pro legální konsenzuální sexuální styk v případě hetero- a homosexuálních partnerů. ⁶⁶ Homosexuální styk osob mladších 18-ti let byl dle něj trestán minimálně 6 měsíci maximálně 5 lety odnětí svobody, přičemž průměrně bylo ročně za tento delikt stíháno kolem sedmi desítek lidí a z nich odsouzena zhruba polovina.

Ačkoli byl tento článek podroben velkým kritikám zejména po roce 1995, kdy Rakousko vstoupilo do Evropské unie, vláda, parlament i ústavní soud dlouho odolávaly zejména mezinárodním tlakům. Ústavní soud protahoval celé řízení a ustanovení bylo zrušeno teprve nedávno. Evropský parlament adresoval Rakousku své výtky celkem v šesti rezolucích a kritiku připojily i jiné mezinárodní organizace včetně Organizace spojených národů a Rady Evropy.

V lednu letošního roku byly publikovány tři rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, která se týkala čl. 209 a navazovala na zmíněný názor vyjádřený v roce 1997 v rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva Sutherland vs. Velká Británie, že takové ustanovení je porušením Evropské úmluvy. ⁶⁷ Protože, jak již bylo řečeno, příslušný rakouský článek už byl zrušen, lze dopad těchto rozhodnutí spatřovat spíše v možnosti využít dalšího mezinárodního tlaku vůči zemím, kde podobná ustanovení stále existují (jako jsou Bulharsko, Albánie či Irsko).

- **ŠPANĚLSKO**

Španělsko má v Evropě pověst silně religiózní země, což do určité míry předem vylučuje zavedení registrovaného partnerství. Diskuze o nějaké legislativní úpravě probíhají, ale směřují spíše k modelu francouzskému. Nicméně, ačkoli na celostátní úrovni zákon neexistuje, některá velká města a provincie (v současné době se jedná celkem o čtyři provincie mezi něž patří například Katalánsko) registrují homosexuální páry a umožňují jim tak požívat určité sociální a zaměstnanecké výhody.

---

⁶⁶ The ILGA-Europe Newsletter, 2002, č. 2, www.ilga-europe.org, s. 17

⁶⁷ Euro-Letter, 2003, č. 104, www.steff.suite.dk, s. 2

- **ŠVÉDSKO**

Švédsko přijalo svoji verzi registrovaného partnerství v roce 1994 s účinností k počátku roku následujícího. Jedná se o úpravu v severském stylu doplněnou v roce 2002 o již zmíněnou normu umožňující adopce dětí homosexuálními páry.⁶⁸ Jako jediné připouští Švédsko též osvojení dětí z ciziny, ale tato část zákona naráží na několik problémů. Jednak mnohé předběžné průzkumy tvrdí, že úřady a obyvatelé cizích zemí nebudou ochotny děti k adopcím stejnopohlavním párům vydávat a dalším problémem je, že Švédsko musí před nabytím účinnosti zákona nejprve vypovědět některé své mezinárodněprávní závazky, které nejsou s touto normou v souladu, konkrétně se jedná o evropskou úmluvu o adopcích z roku 1967 (ta přestává platit po 6 měsících od jejího vypovězení). Adopce jsou proto homosexuálním párům umožněny až od 1. února 2003.

Za specialitu místního právního řádu lze považovat institut, který se ve Švédsku prosadil v roce 1999, totiž zvláštního ombudsmana, který se zabývá pouze otázkami diskriminace z důvodů sexuální orientace.

- **ŠVÝCARSKO**

Ač švýcarská Národní rada přijala již v roce 1996 rezoluci vyzývající vládu k vytvoření návrhu zákona upravující soužití homosexuálních dvojic, má v dnešní době zákon upravující soužití stejnopohlavních párů pouze kanton Curych.⁶⁹ To zvláštní a jedinečné na této normě je fakt, že byl přijat (jak je nakonec v zemi typické) v referendu. Kanton se teď může pochlubit tím, že jako v jediném, v něm byl institut registrovaného partnerství uzákoněn „hlasem lidu“. Na druhou stranu jeho dopad je omezen rozsahem kantonálního práva (zejména na oblast daní), protože rodinné právo je ve Švýcarsku vyhrazeno konfederativní úrovni, kde podobná úprava dosud neexistuje.

- **VELKÁ BRITÁNIE**

Velká Británie nemá doposud žádnou legislativu týkající se této otázky, ač politická situace - zejména co se týká složení vlády - je v tomto směru teoreticky spíše příznivá. V některých oblastech jsou však homosexuálním párům přiznávány výhody podobné manželům resp. nesezdaným heterosexuálním párům (jedná se například o otázku společného práva k užívání bytu či některých daňových otázek).

---

⁶⁸ Euro-Letter, 2003, č. 104, www.steff.suite.dk, s. 5

⁶⁹ Euro-Letter, 2002, č. 102, www.steff.suite.dk, s. 3 - 4

V posledním období se však situace homosexuálních párů v tomto ostrovním státě zlepšila ve dvou směrech. Za prvé koncem roku 2002 byl přijat zákon umožňující adopce jednotlivcům (i homosexuálním) i nesezdaným párům bez ohledu na sexuální orientaci partnerů, a to přes silný odpor tradičně konzervativní Sněmovny lordů ⁷⁰ (podle dosavadní normy bylo možné osvojení pouze jednotlivci nebo manželi, nikoli nesezdaným homo- či heterosexuálním párem). Druhou v tomto smyslu příznivou zprávou je deklarovaný úmysl britské vlády předložit normu týkající se soužití homosexuálních párů, která by se měla vztahovat například na oblasti penzí, dědictví, daní, nájmu, vlastnictví či imigrace.

---

⁷⁰ Euro-Letter, 2002, č. 103, www.steff.suite.dk, s. 2

Kapitola V. Situace v České republice:

(historický vývoj reakce na homosexualitu, snahy o uzákonění registrovaného partnerství, možnosti či predikce dalšího vývoje)

Úpravu registrovaného partnerství či jiné formy soužití osob stejného pohlaví do svého právního řádu v posledních zhruba patnácti letech zavedlo celkem deset evropských zemí a určitá práva faktickému soužití homosexuálních partnerů přiznává v mezích svých možností i mnoho regionů v jednotlivých státech EU. Spočítat přesně v kolika zemích byly podobné normy zatím jen předmětem projednávání, je zřejmě nemožné, ale asi by se dalo říci, že lze jen těžko najít v Evropě stát, který by se podobným předpisem vůbec nezabýval.

Jednou ze zemí, kde se podobná otázka, a ne jednou, diskutovala, je i Česká republika. V této kapitole se pokusím nastínit, jak zde zatím projednávání probíhalo a zda z toho lze vyvodit kam dál budou akce v naší republice směřovat.

1. Historický vývoj reakce na homosexualitu v českých zemích

První významná zmínka o vztahu k homosexualitě v Čechách je až z roku 1353, kdy Karel IV. vydal tzv. Karolinský trestní kodex, podle něhož měly být homosexuální styky krutě trestány.⁷¹ Zmínění na trest vězení, které se uplatňovalo až do konce monarchie, pak znamenal rok 1787.

Počátkem dvacátého století byla homosexualita přesunuta do kategorie nemocí (z něhož byla vyřazena Světovou zdravotnickou organizací - WHO - v roce 1992) a poprvé se též začala objevovat myšlenka, že se jedná o stav osobě vrozený. Obecně se situace v tomto směru stávala liberálnější, což však bylo přerušeno nástupem fašismu a druhou světovou válkou.

Po konci druhé světové války v Československu stále platila norma z roku 1848, dle které bylo homosexuální chování trestáno podobně jako smilstvo se zvířaty, podle trestního zákona z roku 1950 byl pak homosexuální styk trestným činem proti lidské důstojnosti. Postupně však začala, v předchozí kapitole zmíněná, třetí fáze dekriminalizace homosexuality, k jejímuž naplnění v Československu došlo v roce 1961. Poslední krok ale přišel až po pádu komunistického režimu (konkrétně v roce 1990), kdy byla stanovena jednotná věková hranice pro homosexuální i heterosexuální styky na 15 let.⁷²

---

⁷¹ JANOŠOVÁ, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*, 1. vydání, Praha: Karolinum, 2000, s. 44

⁷² BARŠOVÁ, A. *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 180

Koncem devadesátých let se v českém právním řádu v souvislosti s harmonizací našeho práva s právem Evropské unie začala postupně objevovat ustanovení zakazující diskriminaci na základě odlišné sexuální orientace. Poprvé se tak stalo v roce 1999 v souvislosti s novelizací zákona č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti a postupně se tento zákaz objevoval též v dalších předpisech. Od roku 2001 tak například v souvislosti se zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků menšin existuje speciální ustanovení § 49 odst. 1 písm. e) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, dle kterého se přestupku dopustí i ten, kdo působí jinému újmu pro jeho sexuální orientaci (sankcí je v tomto případě pokuta do 5000 Kč). Těmito úpravami tedy byla alespoň formálně naplněna druhá ze tří v minulé kapitole popsaných vývojových fází vztahu společnosti k homosexualitě – tedy nediskriminace.

2. První pokus o řešení problematiky - rok 1995

V roce 1995 vláda vedená premiérem Václavem Klausem připravovala tzv. rodinněprávní novelu občanského zákoníku, ke které poprvé předložilo SOHO (Sdružení občanů homosexuální orientace) požadavek, aby do novely bylo též začleněno soužití osob stejného pohlaví, postavené na roveň manželství. Vláda tento požadavek tehdy neakceptovala s tím, že homosexuální soužití není rodinněprávním vztahem.

3. Návrh zákona č. 1 - rok 1997 ⁷³

Koncem roku 1997 předložila skupina tří poslanců (Z. Rujbrová - KSČM, J. Gavlasová - ČSSD, J. Zvěřina - ODS) *návrh zákona o registrovaném partnerství*, který lze nejobecněji označit jako typického představitele severského modelu.

Podle tohoto návrhu, ⁷⁴ partnerství mohou uzavřít dvě osoby stejného pohlaví, starší 18-ti let, plně způsobilé k právním úkonům, z nichž alespoň jedna musí být české státní příslušnosti a mít trvalý pobyt na území České republiky.

Partnerství se uzavírá smlouvou ve formě notářského zápisu, která nabývá své účinky registrací, již provádí orgán pověřený vedením matriky. Registrované partnerství má stejné právní následky jako manželství, vyjma úpravy vztahů k nezletilým dětem (smlouvou o vzniku partnerství mohou být některé z těchto následků vyloučeny). Partneři si mohou též smlouvou ve formě notářského zápisu upravit své majetkové vztahy odchýlně od ustanovení občanského zákoníku upravujících majetkové vztahy mezi manžely. Kde

---

⁷³ pozn. názory poslanců přebrány ze stenografických záznamů z projednávání sněmovního tisku č. 359/1997 v Poslanecké sněmovně ČR, www.psp.cz

⁷⁴ pozn. obsah norem a důvodová zpráva převzaty z návrhu zákona o registrovaném partnerství osob téhož pohlaví, sněmovní tisk č. 359/1997

jiné předpisy mluví o manželství a manželech, použijí se jejich ustanovení na registrované partnerství obdobně, nestanoví-li zákon jinak. K zániku partnerství dochází smrtí jednoho z partnerů, či může být zrušeno, a to buď smlouvou uzavřenou mezi partnery (též ve formě notářského zápisu) nebo rozhodnutím soudu (na návrh jednoho z partnerů v případě, že partnerství trvalo nejméně jeden rok a partneři spolu alespoň šest měsíců nežijí).

Důvodová zpráva říká, že: „*toto soužití může plnit funkce manželství pouze ve vztahu těchto dvou osob, nikoli ve vztahu ke společnosti a nelze je stavět na roveň manželství, zejména pokud jde o vztahy mezi rodiči a dětmi. ... Přijetí zákona neovlivní negativně sňatečnost či vytváření tradiční rodiny, neboť je určeno pro osoby, které si tuto tradiční formu vzájemného soužití zvolit nemohou nebo nechtějí.*“

Stanovisko vlády, které v té době předsedal Josef Tošovský, k návrhu tohoto zákona bylo obsaženo v jejím usnesení č. 36 z ledna 1998, kterým vláda vyjádřila s návrhem nesouhlas. Neměla však zásadní námitky proti legislativnímu řešení otázky soužití homosexuálních párů ani proti základní koncepci návrhu, ale vyjádřila své přesvědčení o nutnosti hlubšího „*sociologického a demografického průzkumu, který by dokumentoval očekávané kladné přijetí navrhované právní úpravy společnosti. ... rovněž neexistuje komplexní rozbor dopadů v jednotlivých oblastech právního řádu.*“⁷⁵ Vláda dále kritizovala nedostatečné vymezení práv a povinností partnerů, chybějící úpravu příjmení po registraci a fakt, že proces registrace nelze řešit pouhou vyhláškou (zmocnění Ministerstvu vnitra k jejímu vydání bylo v návrhu zákona obsaženo), ale bude nutno tuto otázku řešit na úrovni zákona.

Sněmovna projednávala sněmovní tisk č. 359 na přelomu března a dubna roku 1998, když jeho zpravodajkou byla určena paní poslankyně Orgoníková (ČSSD). Mezi, dle mého názoru, zajímavé a smysluplné myšlenky patřila například část projevu pana poslance Gjuriče (US), ve kterém se pokusil definovat manželství třemi základními znaky:

1. plození dětí a dlouhodobá péče o ně
2. spolužití, kooperace a odpovědnost
3. vzájemná láska a náklonost

- jen polovinu prvního znaku nejsou ze své podstaty schopny naplnit homosexuální partneři. Během schůze dolní sněmovny se brzy objevily téměř všechny argumenty proti návrhu, které jej ve své většině provázely i v případě dalších dvou projednávání. Mezi ty základní patří:

---

⁷⁵ Usnesení vlády ze dne 21. 1. 1998 č. 36 k poslaneckému návrhu zákona o registrovaném partnerství osob téhož pohlaví

- očekávání, která s tímto návrhem homosexuálové spojují, nemohou být tímto návrhem naplněny a jejich situaci neřeší (paní poslankyně Šojdrová - KDU-ČSL)
- zákon neřeší ohrožení podmínek výchovy dítěte (mělo by být znemožněno uzavírání partnerství osobám, které mají dítě ve vlastní péči - paní poslankyně Fišerová - ČSSD)
- nejpozději do pěti let přijde požadavek vypustit z normy zákaz adopcí (pan poslanec Benda - ODS)
- výhody přiznané manželství jsou mu dány jen proto, že jeho účelem je pečovat o děti (výhody manželům stát neposkytuje proto, že se mají rádi - pan poslanec Benda - ODS)
- možnost zneužití zákona heterosexuálně orientovanými osobami pro různé daňové výhody či k obcházení zákonů v obchodních vztazích (pan poslanec Benda - ODS)
- měla by být stanovena podmínka české státní příslušnosti pro oba partnery - zamezilo by to zneužívání zákona cizinci, kteří by jej využívali proto, aby mohli získat české občanství (pan poslanec Jičínský - ČSSD)

Zástupce navrhovatelů - Z. Rujbrová - se před hlasováním na konci prvního čtení kladně vyjádřila ke změně zákona, co se týká občanství partnerů, ale navrhla propustit návrh do druhého čtení, kde mohou být kritizované body napraveny. Argument, který mluvil o možném zneužívání předpisu, však odmítla jako bezpředmětný (zejména vzhledem k sociálnímu klimatu v zemi a též neřešitelný - „*Domníváte se snad, že by homosexuálové měli svoji homosexualitu nějak prokazovat?*“).

Největší zvláštností projednávání se zřejmě stala vystoupení republikánských poslanců, kteří jednání provázeli sáhodlouhými projevy, ve kterých doslova četli zprávu Parlamentního institutu, která shrnovala současnou situaci homosexuálních soužití ve světě.

Nejprve se hlasovalo o návrhu na zamítnutí zákona, který byl jen těsně přijat (pro 83, pro schválení přítom bylo nutno nejméně 81 hlasů). Tak, poměrně záhy, skončilo první projednávání zákona o registrovaném partnerství v parlamentu České republiky.

Z hlasování lze vyčíst určité rozdělení poslanců v této otázce, snad lze mluvit o poslancích liberálních a konzervativcích. Mezi liberáli lze řadit klub KSČM (jen 2 hlasy pro zamítnutí) a části ČSSD a US (zhruba dvě třetiny klubu bylo proti zamítnutí), ODS (méně než jedna třetina členů klubu hlasovala proti zamítnutí). Pro zamítnutí pak hlasoval celý klub SPR-RSČ, KDU-ČSL, ODA (jen jeden hlas proti zamítnutí) a opět příslušné

části zbylých stran. Podobná byla struktura hlasování i v případě následujících dvou projednávání.

Podle J. F. Haderky ⁷⁶ se v tomto případě jednalo o „*dílo právně chabé i pro účel prvního čtení v parlamentě, naprosto nedopracované a vyvolávající řadu otazníků.*“ Vytýká mu zejména tyto vady:

- předloha nevyžaduje, aby životní společenství, které osoby vytváří bylo trvalé, a ani nijak nevylučuje, aby osoby svůj svazek časově neomezily nebo nepodmínily nějakými výjimkami
- registrace smlouvy je institut našemu právu zcela cizorodý a matriční zápisy v České republice nemají charakter konstitutivní, což neodpovídá formulaci, dle které účinky smlouvy jsou spojeny až s její registrací
- co se stane v případě, že po uzavření nebude smlouva matrice předložena?
- jen velmi mlhavě je konstruován předepsaný obsah smlouvy (ve které zcela jistě musí být pouze deklarován úmysl k založení životního společenství)
- za zcela nesrozumitelné považuje autor ustanovení, které vylučuje pro registrované partnerství užití norem upravujících vztahy k nezletilým dětem (dovozuje, že zřejmě autoři předlohy mínili vyloučit společné osvojení dítěte, pěstounství a poručnictví)
- k otázce zániku resp. zrušení partnerství klade autor otázku, zda se jedná o výčet možností taxativní, nebo nikoli

Kladně J. F. Haderka na návrhu hodnotí fakt, že navrhovatelé pojali soužití na smluvním základu (považuje ji za inominátní soukromoprávní smlouvu blízkou societátní). Podle autora je „*nejproblematičtější ze všeho nápad, generální klauzulí vztáhnout na registrované partnerství osob téhož pohlaví vše, co se týká práv a povinností manželů. Pak totiž dochází ke stínovému dublování manželství. Zatím se nikdy a nikde neukázalo prospěšným, aby manželství bylo napodobováno jiným institutem.*“ ⁷⁷

Můj názor je, že návrh měl své více či méně podstatné legislativní chyby (jako nakonec většina v České republice předkládaných norem), některé i sami předkladatelé přiznávali. Problém je ale v tom, že měla asi být v prvním čtení více akcentována diskuze o otázce, zda vůbec chceme podobnou úpravu - tedy postupovat tak jak je obvyklé od obecného ke konkrétnímu. Navrhovatelům i přes jejich neúspěch nelze upřít, že

---

⁷⁶ HADERKA, J. F. *Několik poznámek k nedávnému pokusu o právní institucionalizaci homosexuálního soužití v České republice*, Správní právo, 1998, č. 5, s. 268

⁷⁷ HADERKA, J. F. *Několik poznámek k nedávnému pokusu o právní institucionalizaci homosexuálního soužití v České republice*, Správní právo, 1998, č. 5, s. 274

nastartovali diskuzi, která vedla k předložení a projednávání dalších podobných norem, z nichž zejména ta v pořadí třetí byla obecně považována za velmi nadějnou.

4. Návrh zákona č. 2 - rok 1999 ⁷⁸

Ještě neuběhl ani rok od zamítnutí prvního návrhu zákona o registrovaném partnerství v prvním čtení, když na počátku února roku 1999 Z. Rujbrová (KSČM), J. Zahradil (ODS), J. Kupčová (ČSSD), M. Horáková (US) předložili druhý návrh, tentokrát pod názvem *návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně a doplnění některých zákonů*, který se ve svém znění nadále držel severského vzoru.

Jak je z názvu zřejmé, k jedné ze změn došlo již v názvu soužití homosexuálních partnerů, když registrované partnerství bylo nahrazeno pojmem partnerské soužití, což je však otázka opravdu pouze terminologická. V dalším znění zákon ⁷⁹ v podstatě kopíruje svého předchůdce jen s několika málo výjimkami:

- je-li jedna z osob bez českého občanství, musí mít v České republice povolení k trvalému pobytu (tím tedy návrh vyhovuje výtkám poslanců, které se objevily v minulém projednávání a brání se svému zneužívání v tomto směru)
- účinky smlouvy nastávají její registrací za přítomnosti účastníků smlouvy
- byl rozveden text § 7 o tom, že normy upravující manželství se nepoužijí, pokud jde o úpravu vztahu k nezletilým dětem o ustanovení, že: *„Osobám, které uzavřely smlouvu o partnerském soužití, nemůže být nezletilé dítě svěřeno do společné výchovy, ani do společné pěstounské péče. Rovněž je vyloučeno osvojení dítěte jako společného ...“* (čímž dochází k určitému terminologickému upřesnění a jedná se opět o nápravu výtek směřujících k předcházejícímu návrhu)

Též důvodová zpráva zákona v podstatě opisuje předcházející s tím, že navíc odůvodňuje v návrhu provedené změny.

Stanovisko zaujal k předloze vládní zmocněnec pro lidská práva Petr Uhl, který ve své zprávě říká: *„Uznání rovné důstojnosti homosexuálně orientovaných osob společností, k níž nás zavazuje Listina práv a svobod, není zajištěno pouhou dekriminalizací homosexuálního jednání, jak se snad část veřejnosti mylně domnívá. Jde o komplexní proces, v němž je tato dekriminalizace prvním předpokladem a fází. Druhou fází je zákaz diskriminace homosexuálně orientovaných osob ve všech oblastech života, především*

---

⁷⁸ pozn. názory poslanců a vládního zmocněnce pro lidská práva přebrány ze stenografických záznamů z projednávání sněmovního tisku č. 124/1999 v Poslanecké sněmovně ČR, www.psp.cz

⁷⁹ pozn. obsah norem převzat z návrhu zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně a doplnění některých zákonů, sněmovní tisk č. 124/1999

pokud jsou tyto sféry regulovány veřejným právem. ... Zákonné uznání existence životních společenství homosexuálně orientovaných osob je pak ... logickým a z hlediska dlouhodobé perspektivy nutným završením tohoto vývoje.“

K návrhu se vyjádřila též vláda (již za předsednictví Miloše Zemana) v usnesení č. 189, kterým vyslovila s návrhem souhlas, přičemž nikdo z přítomných členů vlády nehlasoval proti tomuto usnesení, ale upozornila na některé legislativní i věcné nedostatky, jež dle ní navrhovaná úprava má. Vláda zejména poukazovala na tyto vady:

1. chybějící vymezení práv a povinností partnerů
2. vytyká návrhu, že soužití není vázáno na homosexuální orientaci partnerů, což umožňuje uzavírat účelová ekonomická soužití
3. navrhovaná úprava zrušení je značně odlišná oproti rozvodu manželství
4. předloha předpokládá, že soužití bude mít stejné následky jako manželství, čehož důsledkem by byl též například vznik nároku na vdovský resp. vdovecký důchod při úmrtí jednoho z partnerů, cílem této dávky je však hlavně zmírnit důsledky zániku vzájemné vyživovací povinnosti mezi manželi, se kterou ale návrh mezi partnery nepočítá
5. chybějící vymezení dokladů nutných při uzavírání manželství a neexistence řešení otázky společného příjmení, přechodu nájemních práv k bytům či postavení partnerů v dědickém řízení

Z těchto výtek bych jako podstatnou viděla zejména otázku poměrně snadného zrušení svazku. U většiny ostatních lze zřejmě hledat řešení v odkazu na normy upravující manželství (zejména v otázce bodu č. 1 a 5). Za nedostatek pak nelze snad vůbec považovat, že soužití není nijak vázáno na homosexuální orientaci (bod č. 2), jak jsem se o tom již zmínila v případě prvního návrhu. Nakonec nemohu k tomuto problému nedodat, že při uzavírání manželství též nikdo nevyžaduje, aby snoubenci nějak prokazovali svou heterosexuální.

Návrh byl v parlamentu předložen ústavněprávnímu a petičnímu výboru. Ústavněprávní výbor nebyl schopen usnést se na svém stanovisku (dostatečnou podporu nezískal návrh na vyslovení souhlasu, ani návrh na vyslovení nesouhlasu s předloženým návrhem zákona), takže pouze vyjádřil několik připomínek. Mezi ty nejdůležitější patřilo zřejmě omezení osob schopných uzavírat partnerské soužití pouze na občany České republiky. Petiční výbor doporučil schválení normy. Oba výbory se tímto návrhem zabývaly během projednávání ve sněmovně opětovně a oba setrvaly na svých stanoviscích.

Návrh zákona o partnerském soužití osob stejného pohlaví se na pořad jednání Poslanecké sněmovny dostal koncem března 1999 a jeho zpravodajem byl určen pan poslanec Benda (ODS), což je vzhledem k jeho obecně známému a stálému postoji k tomuto problému opravdu poněkud kuriózní.

Projednávání probíhalo v podstatě obdobně jako to předcházející. Za příjemnou změnu lze považovat snad jen v této době již v parlamentu chybějící republikánskou stranu. Jejich vystoupení byla do určité míry nahrazena letákem skupiny nazývané *Angažovaní křesťané*, který se rozšířil mezi poslanci a proti kterému se zvedla hladina nevole jak mezi příznivci, tak odpůrci normy, protože mimo jiné uváděl: „*Nelze brát na lehkou váhu ani pokusy s donošením plodu v mužském organizmu, které mohou později opět vyvíjet tlak na legislativu.*“ Myslím, že to hezky dokresluje fakt, jaké úrovni lobbingu jsou někdy naši poslanci vystaveni.

Opět se jednalo o boj rozhodnutých a přesvědčených na obou stranách pomyslné barikády a tomu odpovídala také vystoupení jednotlivých poslanců, jejichž názory byly jasně vymezené a často (opět zejména u poslanců KDU-ČSL, ale i některých sociálních a občanských demokratů) velmi tvrdě formulované. Tak jsme se například mohli dozvědět, že pan poslanec Karas, zvolený na kandidátní listině KDU-ČSL, by rád podpořil právní úpravu potřebnou k lepšímu překonání **homosexuálního postižení**, protože cílem této úpravy je zničení rodiny, která tvoří základ demokratického státu a občanské společnosti a tedy, jak dovozuje: „*Jestliže se dnes k politickému tažení za zrovnoprávnění homosexuálních dvojic s manželstvím propůjčují i někteří zástupci stran, kterým jsme si zvykli říkat demokratické, je to vážný symptom intoxikace našeho hodnotového systému.*“ Vedle toho též podle tohoto poslance: „*Stálé opakování neměnnosti sexuální orientace je demotivující pro ty, kteří by rádi podstoupili léčbu, aby se stali heterosexuály*“. Pan poslanec Tollner (též KDU-ČSL) zase vyjádřil svůj názor, že: „*Tato kampaň vyústuje v nepříjemnou apotézu (rozuměj zbožnění) jednání homosexuálního, bisexuálního a jiných zvráceností. Chtěl jsem říct prasečín, ale rozmluvili mi to.*“ Ještěže v naší Ústavě existuje ustanovení čl. 27 odst. 2, dle kterého nelze poslance za projevy učiněné v Poslanecké sněmovně trestně stíhat. Jinak by podle mého některým hrozilo trestní řízení za trestný čin podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona.

Opět se objevilo téma dětí (poslankyně Fišerová a další) a několik poslanců ve svých vysoupeních znovu akcentovalo postavení a roli tradiční rodiny ve společnosti. Ráda bych v této souvislosti zmínila například ex-ministryni spravedlnosti z předcházející

Tošovského vlády, nyní poslankyni KDU-ČSL, Vlastu Parkanovou. Ta ve své řeči uvedla mimo jiné že: „ ... postupně převládá v moderní společnosti takový pohled na manželství, který říká, že se vlastně jedná o smlouvu ... Manžel uzavírá smlouvu s manželkou a oba uzavírají smlouvu se státem. ... myšlenka manželství jako smlouvy znamená, že má práva a závazky jsou podmíněny tím, že druhá strana plní své závazky. Právě smluvní pojetí manželství vedlo postupně k jeho oslabení ... Různé progresivní teorie začaly manželství vydávat pouze za jeden z možných způsobů života s tím, že rozvod je vlastně součástí normálního rodinného cyklu a že není selháním.“ Z mého pohledu je v tomto příspěvku vyjádřena mně zcela cizí životní filozofie, která tvrdí, že uzavřením manželství na sebe bereme určité povinnosti, které jsou svou povahou absolutní. S takovým pojetím nemohu souhlasit, a dokonce ho považuji za do určité míry nebezpečnější než snadno odhalitelné homofobní postoje například pana poslance Tollnera. Myslím totiž, že jediné, co může člověku přinést nějakou absolutní povinnost, je zplození dítěte, všechny ostatní děje jsou v podstatě reverzibilní. Pohled na manželství jako na stav doživotní bez ohledu na to, jak se chová druhý z partnerů již dnes snad nikde v Evropě neobstojí. Já mám naopak teorii manželství jako smlouvy, považovanou za pouhou jednu z možností prožití společného života, za přijatelnou.

Návrh zákona byl ještě koncem března v prvním čtení přijat a přikázán v prodloužených lhůtách k projednávání ústavněprávnímu a petičnímu výboru poté, co nejprve návrhy na zamítnutí a posléze na vrácení k dopracování byly jen těsnými většinami zamítnuty. V druhém čtení návrh přestál po obecné rozpravě dvojnásobné hlasování o zamítnutí a nakonec podrobné rozpravy byl vrácen výborům k novému projednání (v červnu 1999), toto čtení proto pokračovalo až v říjnu téhož roku, kdy došlo znovu k vrácení návrhu výborům (které se oba stále držely již zmíněných stanovisek). 2. prosince začala další část druhého čtení, která se ještě ten samý den stala pro v pořadí druhý v České republice předkládaný návrh zákona, který by upravil soužití osob stejného pohlaví v právním řádu České republiky, konečnou stanicí, když byl poměrem 91: 69 (k zamítnutí zákona bylo potřeba 88 hlasů) přijat návrh pana poslance Cyrila Svobody (KDU-ČSL) na zamítnutí předlohy.

5. Návrh zákona č. 3 - rok 2000 ⁸⁰

Po neúspěchu již druhé poslancecké iniciativy vyzvala Rada pro lidská práva (tedy poradní orgán vlády, jejímž členem je též například dlouholetý předseda SOHO Jiří Hromada) vládu, aby normu sama vypracovala a předložila. Tvorba této normy tak přešla do oblasti exekutivy, která je, pokud mohu soudit, v České republice považovaná za kvalitnějšího legislativce než jednotliví představitelé našeho zákonodárského sboru.

V červnu 2000 byl na základě souhlasného stanoviska vlády pověřen přípravou normy ministr spravedlnosti. ⁸¹ Věcný záměr zákona byl hotov a rozeslán k připomínkovému řízení na konci téhož roku, vláda jej posléze projednala v únoru 2001 a uložila ministru spravedlnosti vypracování návrhu zákona. ⁸² Návrh tohoto zákona se objevil i v legislativním plánu vlády na rok 2001 ⁸³ s předpokládanou účinností k 1. 1. 2002. V září schválila vláda usnesením č. 925 *návrh zákona o partnerském soužití osob stejného pohlaví* a usnesením č. 926 *návrh zákona o změnách některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví* a předložila oba navrhované předpisy Poslanecké sněmovně.

V dolní komoře našeho parlamentu byly návrhy rozeslány poslancům jako sněmovní tisky č. 1075 a 1076. Organizační výbor je navrhl přikázat ústavněprávnímu výboru a určil zpravodajem paní poslankyni Navarovou (ČSSD).

„... Je čas vytvořit i právní rámec a podmínky pro realizaci stejných podmínek existence této skupiny obyvatel a naplnit ústavní zásadu rovnosti práv a svobod všech občanů bez rozdílu jejich „jiného postavení“ a zaručit tak jejich „stejnou důstojnost“ ve smyslu čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. To znamená rovněž respektování práva na státem uznanou formu spoluzití a založení společenské jednotky, která bude hrát podobnou roli, jakou má ... rodina založená manželstvím,“ říká návrh věcného záměru a dodává, že cílem této normy by měla být stabilizace partnerských vztahů což: *„... prohloubí nejen jejich lidská práva, ale motivaci pro založení stabilního životního režimu, který kladně ovlivní jejich sociální vazby, ekonomickou situaci i životní styl.“*

Lze říci, že ve výchozím stanovisku, tedy obsahově se přiblížit k severským normám, se návrh v podstatě shodoval se svými předchůdci, jen způsob zpracování byl

---

⁸⁰ pozn. názory poslanců přebrány ze stenografických záznamů z projednávání sněmovního tisku č. 1075/2001 a 1076/2001 v Poslanecké sněmovně ČR, www.psp.cz

⁸¹ Usnesení vlády ze dne 14. 6. 2000 č. 598 k návrhu Rady vlády ČR pro lidská práva na přípravu věcného záměru zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví

⁸² Usnesení vlády ze dne 26. 2. 2001 č. 179 k návrhu věcného záměru zákona o registrovaném soužití osob téhož pohlaví a o změně souvisejících zákonů

⁸³ Usnesení vlády ze dne 18. 12. 2000 č. 1298 o plánu legislativních prací na rok 2001

jiný. Byla totiž využita již zmíněná forma, kterou používá německá norma - navrhovatelé opustili myšlenku ustanovení generální klauzule, která odkazuje na normy platné pro manželství, a rozdělili celou materii do dvou samostatných zákonů, kde první reguluje vznik, zánik a podstatné rysy soužití a druhý zahrnuje všechny nutné změny stávajících zákonů. Zákon tak dostává do určité míry komplexnější podobu.

Návrh zákona o partnerské soužití osob téhož pohlaví s navrhovanou účinností k 1. dubnu 2002 tedy přináší oproti předchozím tyto zásadní změny resp. upřesnění: ⁸⁴

Část I. - partnerské soužití osob téhož pohlaví a jeho vznik

- znak trvalosti jako základní znak partnerského soužití (tedy v dosavadních předlohách chybějící charakteristická vlastnost soužití, což bylo několikrát předmětem kritiky)
- alespoň jedna z osob, které uzavírají soužití, musí být státním občanem, nebo mít na území České republiky trvalý pobyt (u cizinců s podstatným omezením zmíněným v části IV.)
- partnerství se uzavírá svobodným a souhlasným prohlášením budoucích partnerů o tom, že spolu chtějí trvale žít v partnerském soužití před matričním úřadem, prohlášení se na společnou žádost činí veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků (tedy do určité míry dochází k přiblížení k manželství)
- uzavření zaznamenává do knihy partnerského soužití matriční úřad (příslušný je vždy pouze jeden matriční úřad na území kraje)

Část II. - práva a povinnosti partnerů a vztahy mezi nimi (tedy materie jejíž neexistence byla v předchozích projednáváních snad nejvíce napadána)

- oba partneři mají stejná práva a povinnosti, jsou povinni respektovat svoji důstojnost, vzájemně si pomáhat a zajišťovat společné potřeby podle svých schopností, možností a majetkových poměrů
- rozhodování v běžných záležitostech je konstruováno stejně jako u manželů
- zavádí se vyživovací povinnost mezi partnery, která předchází vyživovací povinnost dětí (což bylo v předchozím případě kritizováno vládou ve vztahu k možnému vzniku nároku na vdovský resp. vdovecký důchod)
- společné jmění partnerů se řídí občanským zákoníkem
- uzavřením partnerství nevzniká společný nájem k bytu (zde se jedná o jednu ze dvou podstatných výjimek - spolu se vztahy k dětem - oproti právům vyplývajícím

---

⁸⁴ pozn. obsah norem převzat z návrhu zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví, sněmovní tisk č. 1075/2001 a návrhu zákona o změnách některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví, sněmovní tisk č. 1076/2001

z uzavření manželství, jejíž důvod mi není zcela jasný a vysvětluji si ho uplatněním *Waalidijkova zákona malé změny*⁸⁵⁾

- uzavření partnerství není překážkou výkonu rodičovské zodpovědnosti partnera vůči svému dítěti ani překážkou svěřením dítěte do jeho výchovy
- partnerské soužití brání tomu, aby některému z partnerů bylo svěřeno do výchovy dítěte nebo aby se stal osvojitelem resp. poručníkem (neplatí pokud k tomu došlo před vznikem soužití)
- pokud jeden z partnerů pečuje o dítě, podílí se na výchově i druhý partner, pokud žijí ve společné domácnosti

Část III. - zánik a zrušení partnerského soužití (v souladu s tím jak byla kritizována přílišná snadnost zániku svazku, zejména v souvislosti s jeho možným ekonomickým zneužíváním a tím jak dochází k přiblížení celé úpravy manželství)

- byla vypuštěna možnost zániku partnerství smlouvou
- soud zruší soužití na návrh jednoho z partnerů, pokud netrvá déle než rok nebo nastal trvalý rozvrat vztahu, soud soužití vždy zruší pokud s tím vysloví oba souhlas
- soud návrhu na zrušení nevyhoví, pokud nesouhlasí druhý partner, který se na trvalém rozvratu nepodílel a jemuž by byla zrušením způsobena zvlášť závažná újma (jen pokud soužití trvalo alespoň tři roky)
- mezi partnery se zakládá vyživovací povinnost po zrušení partnerství obdobně jako mezi rozvedenými manžely

Část IV. - registrace partnerského soužití (zde jde o nápravu od počátku kritizované úpravy, která předpokládala, že otázku registrací lze upravit pouhou vyhláškou)

- příslušný matriční úřad vede knihu partnerského soužití a sbírku listin k ní a vydává z ní výpisy
- údaje v knihách partnerského soužití jsou neveřejné
- zákon stanovuje doklady potřebné k prohlášení o partnerském soužití (v souladu s předchozí kritikou vlády) - pokud je budoucí partner cizinec musí předložit též potvrzení o tom, že bude partnerské soužití v jeho domovském státě uznáno, což do značné míry zužuje množství cizinců, kteří by byli schopni tento svazek v České republice uzavírat, na občany států, které mají ve svých právních řádech zakotvenu podobnou úpravu

---

⁸⁵ WAALDIJK, K. Cestou malých změn: *Jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 157

Doprovodný návrh zákona o změnách některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví obsahoval novelizace celkem 52 právních předpisů z oblastí práva trestního (hmotného i procesního), správního, finančního, rodinného, mezinárodního práva soukromého, občanského (opět hmotného i procesního) i pracovního a velkého množství veřejnoprávních norem týkajících se zejména sociálního zabezpečení a zdravotnictví.

Zástupcem navrhovatele (tedy vlády) byl ve sněmovně ministr spravedlnosti Bureš. Paní poslankyně Navarová (ČSSD) vyjádřila do značné míry můj postoj k manželství a registrovanému partnerství, když ve svém vystoupení mimo jiné uvedla: „*Možná jsem ... poněkud skeptická k papírům s úředním razítkem. Ani manželství, ani uzavřené partnerské soužití samozřejmě nemusí nikomu zajistit lásku, věrnost a štěstí. Ale dejme jiným šanci, která je pro nás, kteří jsme příslušníky většiny, úplnou samozřejmostí. Zkusme se řídit zásadou „přej a bude ti přáno“. Zkusme být tolerantní a respektovat odlišnost druhých. Chovejme se jako demokratická společnost, která je vstřícná ke svým menšinám.*“

Znovu se v projednávání objevil názor, že podobná úprava je útokem na rodinu a je přijímána na úkor rodiny (jak se vyjádřila například paní poslankyně Němcová - ODS i další) proti tomuto pojetí vystoupilo několik příznivců předkládaných předpisů, například s argumentem, že k rozpadu tradiční civilizace a jejích hodnot došlo již v roce 1914 s nástupem první světové války, a tedy nic jako tradiční rodina dnes v podstatě neexistuje (pan ministr Špidla - ČSSD, který takovou diskuzi srovnal s debatou na počátku 19. století o tom, že vyšší vzdělání resp. zaměstnání žen též rozvrátí rodinu) nebo s názorem, který vyslovil pan poslanec Matulka (KSČM): „*Musím říci, že má rodina se nezhroutí ani nerozdrolí, jestli bude zákon přijat...*“

Ačkoli byla před začátkem projednávání dávána oběma navrhovaným předpisům, které byly projednávány na 39. schůzi Poslanecké sněmovny, poměrně velká šance na přijetí, poté co 25. října 2001 v rozpravě k prvnímu čtení během dopoledne vystoupilo 15 poslanců, byl sice nejprve neúspěšný návrh na zamítnutí předlohy, ale následně byl poměrem hlasů 85:60 (přičemž ke schválení bylo nutných 84! hlasů) schválen návrh na vrácení navrhovateli k dopracování, což se vzhledem k blížícím se volbám (nemohu se ubránit pocitu, že pomalu se blížící volby se projeví též v mnoha vystoupení během rozpravy) v podstatě rovnalo zamítnutí návrhu.

Také mám zvláštní pocit, že politická situace se projevila i na hlasování některých opozičních poslanců, kteří proti návrhu hlasovali nikoli z faktických, ale pouze politických důvodů. Jinak ale nutno zmínit, že celé projednávání bylo oprostěno od většiny

„homofobních výlevů“ objevujících se celkem pravidelně u minulých dvou pokusů. Za v tomto smyslu výjimku lze snad považovat jen projev pana poslance Payna (ODS), který v podstatě navrhl homosexuálním jedincům jako alternativu manželství katolickou věroukou posvěcené formy života, a sice celibát a řádové společenství.⁸⁶ Projevovaly se zde spíše postoje, které lze obecně charakterizovat jako značně konzervativní a především křesťanskou vírou podmíněné (někdy mám dojem, že my „bezvěrci“ nebo řekněme bezinstitucionální věřící jsme mnohem svobodnější, protože si můžeme názory snad vytvářet více samostatně na základě jakéhosi volného hodnocení argumentů, o což jsou někteří jiní lidé částečně ochuzeni).

6. Zatím poslední návrh zákona o registrovaném partnerství - rok 2002

Zatím poslední *návrh zákona o partnerském soužití osob stejného pohlaví* zveřejnila Gay iniciativa koncem roku 2002.⁸⁷

Předloha ve svém znění vychází z posledního projednávaného předpisu s několika výjimkami mezi něž patří například to, že počítá se společným příjmem (proč nebylo ve vládním návrhu obsaženo jsem zmínila již v minulé kapitole) či se vznikem společného nájmu k bytu, i když je zde poněkud zvláštní podmínka, protože tento společný nájem vzniká až po jednom roce od uzavření partnerského soužití. Dalším rozdílem je fakt, že byt se návrh drží formy, která novelizuje jednotlivé předpisy, do kterých se zákon o partnerském soužití promítá, nedochází k tomu zvláštním zákonem, ale tyto změny souvisejících norem jsou samostatnou částí základního předpisu.

7. Kam směřuje další vývoj?

Poté co byla při sestavování nynější vládní koalice otázka nepředložení zákona upravujícího registrované partnerství probírána jako podmínka koaliční účasti strany lidové, nejeví se jako příliš pravděpodobné, že by se za fungování současné vlády mohl v parlamentu objevit nový vládní návrh zákona.

Na druhou stranu není vyloučena nějaká další poslanecká iniciativa, která by pravděpodobně kopírovala ten zatím poslední projednávaný návrh. Vzhledem ke složení Poslanecké sněmovny si dovoluji odhadnout, že ten by pak měl celkem slušné šance na přijetí, ale zřejmě by posléze narazil na nesouhlas v Senátě. I v něm by však teoreticky

---

⁸⁶ BARŠOVÁ, A. *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 183

⁸⁷ GAY INICIATIVA *Návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně některých souvisejících zákonů*, 2002, www.partnerství.stud.cz

mohl být schválen. Způsob hlasování lze ve většině politických klubů s ohledem na dosavadní zkušenosti jen těžko odhadovat. Kluby v této otázce své poslance nijak nezavazují a souhlas i nesouhlas jednotlivých poslanců jde v podstatě napříč politickým spektrem.

Další možností pro případné nové navrhovatele je přistoupit na poněkud skromnější model vztahu na úrovni úpravy druh - družka, ke kterému se v mnohých svých vystoupeních stavěli příznivě i odpůrci registrovaného partnerství (což jim ovšem můžeme a nemusíme věřit) zejména z řad představitelů sociálních a občanských demokratů (např. již několikrát zmíněný pan poslanec Benda), a doufat, že podle zmíněné Waaldijkovy *teorie stálého pokroku podle standardní posloupnosti*⁸⁸ by pak mohlo dojít k přechodu do další a vyšší vývojové fáze, tedy k registrovanému partnerství v severském stylu. A. Baršová však k tomuto ústupku tvrdí: „*Domnívám se, že základní strategický cíl, prosazení zákona o partnerském soužití podle severského vzoru by měl zůstat zachován. Cestou k jeho dosažení není jeho úprava podle přání odpůrců, ale systematické prosazování dílčích změn, na jejichž pozadí se již zákon nebude jevit jako nějaké exotikum, ale jako normální politikum.*“⁸⁹

Směrem k přijetí podobné normy v České republice působí podle mne též stav v Evropské unii, kde nezanedbatelná část současných členských států ve svém právním řádu podobnou normu již má a další postupně přibývají. Za kuriózní považuji fakt, že existence institutu registrovaného partnerství v některých zemích Evropské unie, se pro určité skupiny v Čechách a na Moravě stává i důvodem k odmítnutí vstupu do této organizace. „*Bojíme se promítání nekřesťanských hodnot do spojené Evropy. Různé anarchistické a feministické skupiny tam až příliš snadno prosazují různé nekřesťanské a nelidské požadavky, jako je legalizace drog, registrované partnerství či eutanazie,*“ prohlásil nedávno již zmíněný, a stále ještě poslanec KDU-ČSL za volební kraj Vysočina, Jiří Karas.⁹⁰

Jen stěží bych našla lepší závěr pro tuto kapitolu než ten, který měla ve svém příspěvku v průběhu projednávání v pořadí druhého návrhu zákona obsažen tehdejší místopředsedkyně sněmovny Petra Buzková (ČSSD), která dle mého stručně, jasně a výstižně uvedla: „*Těžko se hledají argumenty proti něčemu, co někomu pomůže, ale*

---

⁸⁸ WAALDIJK, K. Cestou malých změn: *Jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 156

⁸⁹ BARŠOVÁ, A. *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?*, Sociální studia, 2002, č. 7, s. 185

⁹⁰ KORECKÝ, M. *Satan sídlí v Bruselu*, Týden, 2002, č. 50

nikomu neuškodí.“⁹¹ Snad jen mohu dodat, že ač se to nezdá, myslím, že tento zákon, bude-li někdy přijat, by nepomohl jen homosexuální menšině v České republice, ale paradoxně i té „normální“ většině. Každý totiž v sobě máme něco, čím se od ostatních lišíme a co je více či méně přijímáno naším okolím. Uznání každé další odlišnosti za normální a společensky přijatelnou nás tak přibližuje k uznání i odlišnosti naší.

---

⁹¹ Stenografický záznam z projednávání sněmovního tisku č. 124/1999 v Poslanecké sněmovně ČR, www.psp.cz

Závěr:

Při zpracovávání tohoto textu jsem se neustále potýkala s nesmírně rychlým vývojem v oblasti evropské legislativy týkající se registrovaného partnerství a jemu podobných institutů. Vzhledem ke způsobu vypracování je to jistě určité znesnadnění (zejména ohledně vyhledávání nových pramenů a literatury) a já bych k tomu ráda podotkla, že jsem se snažila obsáhnout úpravu existující ke konci února roku 2003, i když nelze s úplnou jistotou říci, že se mi tento cíl podařilo splnit. Možná již ve chvíli, kdy někdo další otevírá tyto desky, jsou některé informace neaktuální. Nepovažuji to však za chybu, ale naopak přednost celé otázky. Vývoj a ne rigidita jsou to, co mne na lidské společnosti a jejích problémech vždy fascinovalo.

Poprvé jsem se s tématem, kterému se věnuji v této práci, setkala samozřejmě prostřednictvím tisku a televize. Již tehdy mne do určité míry zarazilo, jak bouřlivé emoce se vždy při jeho nastolení objevují. Jen obtížně chápu tu nevoli, která se zvedla při všech dosavadních zákonodárných pokusech přijmout úpravu legislativně ukotvující partnerské vztahy osob stejného pohlaví v českém parlamentu. Mým přáním je, aby tato stať pomohla odstranit část nejasností, jež v souvislosti s problémem legislativního uchopení registrovaného partnerství vyvstávají, a které vyvolávají v lidech strach, možná přirozený strach z neznámého. Tento strach nelze zmírnit jinak než přísunem dostatečného množství relevantních informací. O to jsem se tedy alespoň pokusila a výsledek ať posoudí jiní.

Erasmus Rotterdamský kdysi řekl: *„Manželství je dobrovolně zvolené šílenství dvou stran, které se nikdy nemohou domluvit.“* A já dnes říkám, umožněme také gayům a lesbičkám podobné šílenství prožívat!

Summary:

Homosexuality comes along with our society from ancient times; it is the reaction of the society that changes. After the decriminalization of homosexual liaisons in Europe and the enforcement of non-discrimination clauses in both national and international legislations in the late 80's of the last century, there appears an entirely new institution embedding partnership of persons of the same sex in legal systems of individual states. It is usually called a registered partnership.

This thesis concentrates on questions concerning the will to adopt such legal institution into the Czech system of law. It concerns the problem of what are the basic features of the quality legal system as a whole and the relied presumptions of the quality norm that fulfils its intended and declared purpose. The main attention is paid to the ban on the discrimination based on sexual orientation embedded in various sources of public international law and the rules of the constitutions. In the part regarding the comparison, I was trying to show what are the possible directions and ways for our republic to follow, if it would take after some of existing models, and what development was reached in the negotiations in the region that is culturally closest to the Czech Republic, which importance gets even higher as the enlargement of the European Union approximates. The last part is dedicated to ineffectual endeavour to adopt such regulation into our system of law and especially to the three pending drafts negotiated in the House of Deputies of the Czech Republic.

The aim of the thesis is to open the topic as a whole and to establish the "right" questions that will, in the end, allow us to answer the fundamental one: have our society and its legal system already reached the state, when it is possible to adopt in the Czech Republic the law regulating the partnership of persons of the same sex, with rights more or less similar to those of marriage, or when the time will come.

Použité prameny a literatura:

• PRAMENY

Ústavní zákon ČNR č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení předsednictva ČNR č. 2 /1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR

Všeobecná deklarace lidských práv z 10. 12. 1948

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhláška MZV č. 120/1976 Sb.)

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení č. 209/1992 Sb.)

Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

Zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu

Zákon č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků menšin

Usnesení vlády ze dne 19. 3. 1998 č. 188, legislativní pravidla vlády ČR

Usnesení vlády ze dne 21. 1. 1998 č. 36 k poslaneckému návrhu zákona o registrovaném partnerství osob téhož pohlaví

Usnesení vlády ze dne 10. 3. 1999 č. 189 k poslaneckému návrhu zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně a doplnění některých zákonů

Usnesení vlády ze dne 14. 6. 2000 č. 598 k návrhu Rady vlády ČR pro lidská práva na přípravu věcného záměru zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví

Usnesení vlády ze dne 18. 12. 2000 č. 1298 o plánu legislativních prací na rok 2001

Usnesení vlády ze dne 26. 2. 2001 č. 179 k návrhu věcného záměru zákona o registrovaném soužití osob téhož pohlaví a o změně souvisejících zákonů

Usnesení vlády ze dne 17. 9. 2001 č. 925 k návrhu zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví

Směrnice Ministerstva zdravotnictví ČSR č. 18/1982 Věst. MZ ČSR, o podmínkách pro umělé oplodnění

Návrh zákona o registrovaném partnerství osob téhož pohlaví, sněmovní tisk č. 359/1997

Návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně a doplnění některých zákonů, sněmovní tisk č. 124/1999

Návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví, sněmovní tisk č. 1075/2001

Návrh zákona o změnách některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví, sněmovní tisk č. 1076/2001

Právo Evropských společenství

Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství (ve znění Amsterodamské smlouvy) z roku 1957

Charta Základních práv Evropské unie z roku 2000

Rezoluce Evropského parlamentu č. A3-0028/94

Rezoluce Evropského parlamentu č. B4-0824/98 a B4-0852/98

Rezoluce Evropského parlamentu č. A5-0451/02

• LITERATURA

- BARÁK, J. *Legislativní pravidla a legislativní proces*, Právní rádce, 1998, č. 10
- BARÁK, J. *Cesty zdokonalování legislativního procesu v oblasti výkonné moci včetně jeho mimořádných podmínek*, Právník, 2000, č. 5
- BARŠOVÁ, A. *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?*, Sociální studia, 2002, č. 7
- BARŠOVÁ, A. *Registrované partnerství - zkouška z tolerance*, Sedmá generace, 2002, č. 8
- ČAPEK, J. - GERLOCH, A. *Význam kategorie cíle v právní regulaci společenských vztahů*, Právník, 1983, č. 5
- ČAPEK, J. *Právníký slovník Evropské ochrany lidských práv*, 1. vydání, Ostrava: Orac, 1998
- Dopis biskupů k petici proti přijetí návrhu zákona o registrovaném partnerství osob stejného pohlaví*, www.biskupstvi.cz
- Euro-Letter, 1998, č. 66, www.steff.suite.dk
- Euro-Letter, 1999, č. 70, 74, 75, www.steff.suite.dk
- Euro-Letter, 2000, č. 84, www.steff.suite.dk
- Euro-Letter, 2001, č. 88, 93, www.steff.suite.dk
- Euro-Letter, 2002, č. 102, 103, www.steff.suite.dk
- Euro-Letter, 2003, č. 104, www.steff.suite.dk
- GAY INICIATIVA *Návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně některých souvisejících zákonů*, 2002, www.partnerstvi.stud.cz
- GREGOROVÁ, Z. - KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Nesezdané soužití v právním řádu ČR*, Právní rozhledy, 1998, č. 5
- GROSPÍČ, J. *Legislativní proces a kvalita právního řádu moderního státu*, Právní rádce, 1995, č. 3
- GROSPÍČ, J. *Cesty zvyšování úrovně tvorby práva ve světle testování legislativních návrhů a regulatorní reformy v zemích OECD*, Právník, 1999, č. 9
- HADERKA, J. F. *Několik poznámek k nedávnému pokusu o právní institucionalizaci homosexuálního soužití v České republice*, Správní právo, 1998, č. 5
- HADERKA, J. F. *K opětovnému pokusu o institucionalizaci homosexuálních svazků*, Parlamentní zpravodaj, 1999, č. 5
- HARVÁNEK, J. *Motivační faktory v působení práva*, Brno: Masarykova univerzita, 1991
- HRUŠÁKOVÁ, M. - KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*, 1. vydání, Brno: Doplněk, 1998

- HUNGR, P. a kolektiv *Sociologie práva*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 1992
- ILGA-Europe *Equality for lesbians and gay men: A relevant issue in the civil and social dialogue*, Brussels: ILGA-Europe, 1998, www.ilga-europe.org
- JANOŠOVÁ, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*, 1. vydání, Praha: Karolinum, 2000
- KNAPP, V. *Teorie práva*, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995
- KNAPP, V. *K teoretickým problémům rodinného práva*, Právník, 1996, č. 2
- KNAPP, V. a kolektiv *Tvorba práva a její současné problémy*, 1. vydání, Praha: Linde Praha, a.s., 1998
- KORECKÝ, M. *Satan sídlí v Bruselu*, Týden, 2002, č. 50
- LINEK, L. *Partnerské soužití jako sociální problém*, Parlamentní zpravodaj, 1999, č. 5
- PANTOFLÍČKOVÁ, J. - PETŘÍK, R. *Registrace partnerství homosexuálů: Informační studie Parlamentního institutu*, 1996, č. 5.069, www.partnerstvi.stud.cz
- SPENCER, C. *Dejiny homosexuality*, Bratislava: Slovart, 1999
- Stenografický záznam z projednávání sněmovního tisku č. 359/1997 v Poslanecké sněmovně ČR, www.psp.cz
- Stenografický záznam z projednávání sněmovního tisku č. 124/1999 v Poslanecké sněmovně ČR, www.psp.cz
- Stenografický záznam z projednávání sněmovního tisku č. 1075/2001 v Poslanecké sněmovně ČR, www.psp.cz
- Stenografický záznam z projednávání sněmovního tisku č. 1076/2001 v Poslanecké sněmovně ČR, www.psp.cz
- ŠÍN, Z. *Tvorba práva a její pravidla*, 1. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého, 2000
- ŠÍN, Z. *Tvorba práva a systém zákonodárství*, Právník, 2000, č. 7
- ŠTURMA, P. *Úvod do Evropského práva ochrany lidských práv*, 1. vydání, Praha: Karolinum, 1994
- The ILGA-Europe Newsletter, 2002, č. 2, www.ilga-europe.org
- VEČEŘA, M. *Základy sociologie práva*, Brno: Masarykova univerzita, 1994
- Velký slovník naučný*, 1. vydání, Praha: Diderot, 1999
- VILD, J. *Existují meze legislativní činnosti?*, Právník, 1996, č. 7
- WAALDIJK, K. *Cestou malých změn: Jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví*, Sociální studia, 2002, č. 7